

Osmanlıdan Cumhuriyete Genç Bakışlar

ERCANKARAKOÇ

Osmanlıdan Cumhuriyete Genç Bakışlar

Editör

Doç. Dr. Ercan Karakoç

Yayına Hazırlık

Ali Serdar Mete, Ozan Torun

Kapak Tasarım

Bengi Çakar

Tasarım Uygulama

Kadir Yılmaz

1. Baskı, 2015, İstanbul

Ofset Baskı

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok,
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15 Topkapı-İstanbul

©Bu kitabın bütün yayın hakları Kültür Bakanlığı
Telif Hakları Mukavelesi gereğince yayınevine aittir.

MİLLETLERARASI NEŞRİYAT NUMARASI

ISBN 978-605-5227-52-4

ADRES

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Barbaros
Bulvarı, Beşiktaş - İstanbul Tel: (0212) 383 31 15-17
www.sbe.yildiz.edu.tr
e-posta: sbemdr@yildiz.edu.tr

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kalan Tarihî Bir Miras: Hanedan Sarayları

Hülya Utkuluer

*T.C. Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Müze ve Kütüp. Mdr. Yrd., Yıldız Teknik Üniv.,
Sosyal Blm. Enst. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Doktora Öğrencisi*

Özet

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni bir dönemin başlamasıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun mimari simgesi olan hanedan saraylarında da yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyuldu. Bu yeni dönemde "Tarihi eserleri yaşatabilmek için, bu eserlere maksatları istikametinde hayatiyet kazandırmalıyız" diyen Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğü ile Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları "müze ittihaz olunmak üzere" düzenlenirken; Yıldız Sarayı birden çok kuruma hizmet verecek şekilde parçalara ayrıldı; Osmanlı döneminde yanan Çırağan Sarayı, Cumhuriyet tarihinin en lüks otellerinden biri haline geldi ve Beylerbeyi Sarayı devlet misafirhanesi özelliği ile ön plana çıktı.

Hilafet 3 Mart 1924 tarihli kanunla kaldırılırken, saraylar başta olmak üzere hanedan emlakinin millete intikal ettiği vurgulanmış; 1924 ve 1925 yıllarında yapılan düzenlemelerle sarayların kullanımında yeni bir dönem başlamıştır. Bu çalışmada hanedan saraylarının geçirdiği bu değişim süreci ve bugüne nasıl ulaştıkları arşiv ve basın kaynaklarına dayalı olarak ele alınmıştır. 1924 yılında müze olarak ziyarete açılan Topkapı Sarayı; uzun yıllar başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere devlet adamlarınca kullanılan Dolmabahçe Sarayı; önemli tartışmalara sebep olan Çırağan Sarayı; uzun bir bekleme süresinin ardından 1980'lerden itibaren müzeler arasında yerini alan Beylerbeyi Sarayı ve bir bölümü müze olarak düzenlenirken, bugün hala çok sayıda kurum tarafından kullanılmakta olan Yıldız Sarayı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Kavramlar

Saray, hükümdar ya da bir üst düzey yönetici için yapılmış büyük konutların genel adıdır.¹ Devlet başkanları ya da üst düzey yöneticiler bu konut ya da konutlar topluluğunda hem yaşamlarını sürdürür, hem de yönetim işlerini yürütürler.² Yine hükümdarlar tarafından kullanılan, daha küçük boyutlardaki yapılar, kullanım biçimi ve büyüklüklerine göre kasır ya da köşk diye adlandırılırlar.³ Kasır, kent ve saray hayatının gürültülü yaşamından uzaklaşmak isteyen devlet yöneticileri için yapılan; güzel görünümlü, daha çok kırlara, su kenarlarına inşa edilen küçük saray yapıları olarak tanımlanır.⁴ Hanedanın büyük bir saray kompleksi içinde bir zaferin hatırası (Topkapı Sarayı'nın Bağdat ve Revan Köşkleri gibi), önemli bir şahsiyetin ikameti (Şale Köşkü) gibi farklı amaçlarla genellikle saraya yakın bölgelere yahut saray halkının ve devlet adamlarının saray ve çoğu zaman sur dışında yaptırdığı büyük müstakil evlere ise "köşk" denilmektedir.

Tarih İçinde Osmanlı Sarayları

1) İlk Osmanlı Sarayları

İlk Osmanlı sarayı Bursa Ovası'na bakan bir tepe üzerinde, geniş bir bahçe içerisinde yapılmış dağınık birkaç köşkten meydana geliyordu.⁵ Osmanlı Devleti'nin ikinci başşehri Edirne'deki ilk Osmanlı sarayı I. Murad döneminde Selimiye Camii civarında 1365 yılında yaptırılmış olan Saray-ı Âtik'tir.⁶ Edirne'nin ikinci sarayı ise 1450'de Tunca kenarına II. Murad zamanında inşa edilmiştir ve bu saraydan günümüze Kum Kasrı, tek kubbeli Kum Kasrı Hamamı, Babüssaade, Adalet Kasrı, saray köprüsü ve dokuz kubbeli saray mutfaklarından bir kısmı ulaşabilmiştir.⁷

1 Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul, 1996), 210.

2 Mutlu Erbay, "Sarayların İstanbul Kültür Ortamına Katkıları", *Arkitekt*, S. 496 (2003), 33.

3 Mustafa Cezar, "Sanatta Batıya Açılıştaki Saray Yapıları ve Kültürün Yeri", *Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul, 1985), 46.

4 Adnan Turani, *Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü* (Ankara, 1968), 50.

5 Semavi Eyice, "Yok Olan İstanbul Sarayları ve Sarayların Yaşatılmaları İçin Bazı Düşünceler", *Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul, 1985), 70.

6 Ratip Kazancıgil, *Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı* (Edirne, 1994), 7.

7 N. Çiçek Akçıl, "Saray-ı Cedid", *TDVİA*, c. 36 (2009), 126.

2) İstanbul Eski Sarayı ve Topkapı Sarayı

İstanbul'daki ilk Osmanlı sarayı 1455 yılında tamamlanmıştır. Bugün İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün bulunduğu alana, Beyazıt ve Süleymaniye Külliyesi arazisini de içine alacak şekilde Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa edilmiştir. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Seraskerlik tarafından kullanılmaya başlanan Eski Saray'ın yapıları 1866'da Fransız mimar Bourgeois tarafından yıkılarak, bugün İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından kullanılmakta olan bina yapılmıştır.⁸

İstanbul'un ikinci Osmanlı sarayı olan Topkapı Sarayı ise bugün Sarayburnu denilen mevkide, Marmara Denizi'ne ve şehrin karşı kıyılarına hâkim bir tepede yetmiş dönümlük bir alanda, 1465-1478 tarihleri arasında inşa edildi.⁹ Bu saray en uzun süre kullanılan Osmanlı hanedan sarayıdır ve 1856 yılında Dolmabahçe Sarayı'na geçilinceye dek imparatorluk buradan yönetilmiştir.

Boğaziçi Sarayları

Osmanlı saraylarının Topkapı Sarayı'ndan çıkışı Boğaziçi'ne doğru olmuştur.¹⁰ Beşiktaş'ta Dolmabahçe Caddesi ile Boğaz arasında, 1853/54 yılında, 250.000m²'lik alan üzerine kurulmuş olan Dolmabahçe Sarayı, Beşiktaş sahiline inşa edilen ilk yapıdır.¹¹

Beşiktaş sahilindeki ikinci büyük yapı olan Çırağan Sarayı'nın yeri 17. yüzyılda "Kazancıoğlu Bahçeleri" diye biliniyordu ve bu kıyılara ilk kez Sultan IV. Murad döneminde kızı için bir köşk yapılmıştı.¹² 18. yüzyıl başlarından itibaren çeşitli yapıların inşa edildiği bu bahçeler, kızı ve damadı buradaki yalıda oturan III. Ahmed'in düzenlediği "Çırağan Sefaları" ile adını Çırağan'a bıraktı.¹³ 1863 yılında Sultan Abdülmecid döneminde bu arazide yer alan eski ahşap yapılar yıktırılarak bugünkü Çırağan Sarayı inşa edilmiştir. Sultan Abdülaziz Çırağan Sarayı'nda geçirdiği ilk gün düştüğü için bunu uğursuzluk

8 Banu Bilgicioğlu, "Saray-ı Atik-i Âmire", TDVİA, c. 36 (2009), 123-125.

9 Doğan Kuban, "Topkapı Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7 (1994), 280.

10 Metin Sözen, "Dolmabahçe Sarayı", TDVİA, c. 9 (1994), 505.

11 "Dolmabahçe Sarayı", *Tarih Dünyası* (Haziran 1950), 223.

12 Selda Ertuğrul, "Çırağan Sahilsarayı", TDVİA, c. 8 (1993), 304.

13 Çelik Gülersoy, *Çırağan Sarayları* (İstanbul, 1992), 9-10.

kabul etmiş ve Dolmabahçe Sarayı'na geri dönmüştür. Bundan sonra V. Murad'ın yirmi sekiz yıl sürecek olan hapis hayatına ev sahipliği yapan saray, bu süreçte bakımsızlıktan harap olmuş, pek çok köşkü yıkılmış, çok acil görülmedikçe sarayda onarım da yapılmamıştır. II. Abdülhamit tahttan indirildikten sonra Meclis-i Mebusan binası olarak kullanılan saray, 19 Ocak 1910 tarihinde elektrik kontağından kaynaklanan bir kaza sonucu yanmıştır. Yangından iki gün önce meclise taşınan pek çok tablo kurtarılmış ancak V. Murad'ın kütüphanesi ile gizli evrakların tutulduğu odadaki defterler yanmıştır.¹⁴

Sarayın yanmasından sonra bir müddet yeniden onarılması söz konusu olmadığı, bu süre içinde enkaz altında kalan değerli eşyalar ve hatta mimaride kullanılan değerli madenlerin koruma eksikliğinden dolayı çalındığı bilinir. Daha sonra Dahiliye Nezareti'nin uyarısıyla sarayı denizden ve karadan korumak üzere birer nöbetçi görevlendirilmiştir. 26 Temmuz 1910'da Çırağan Sarayı'nın onarımı için bir komisyon kurulmuş ve söz konusu keşif komisyonu sarayın yeniden yapımı için 400 bin liraya ihtiyaç olduğunu, ancak duvarların tamiri ile koruma yapılması halinde 1.050 lira gerektiğine dair rapor vermiştir.¹⁵ Bunun üzerine duvarların tamiriyle ardından korumaya alınması kararlaştırılmıştır. İstanbul'un işgal altında bulunduğu dönemde saray harabeleri "Bizo Kışlası" adıyla bir Fransız istihkam kıtası tarafından kullanılmıştır. Çırağan Sarayı Cumhuriyet dönemine bu şekilde ulaşabilmiştir.

Dolmabahçe ve Çırağan Saraylarının ardından Osmanlı Devleti'nin yeni sarayı İstanbul Boğazi'nin Anadolu kıyısında "Beylerbeyi Sahilsarayı" adıyla, eskiden İstavroz Bahçeleri olarak bilinen alana inşa edildi. Bu araziye ilk köşk, Sultan II. Mahmud zamanında yapılmıştır. Sultan Abdülmecid döneminde 1851 yılında sarayda bir yangın çıkmış ve padişah Beylerbeyi Sarayı'nı terk ederek, Çırağan Sarayı'na yerleşmiştir. Bugünkü saray ise Abdülaziz döneminde yeniden yapılır.¹⁶ Beylerbeyi Sarayı yazlık bir saray olduğu için sürekli olarak kullanılmamış, genellikle yaz aylarında ve özellikle yabancı devlet konuklarının ağırlandığında kullanılmıştır. Fransa İmparatoriçesi

¹⁴ Selman Can, *Belgelerle Çırağan Sarayı* (Ankara, 1999), 17- 50.

¹⁵ age, 53.

¹⁶ Afife Batur, "Beylerbeyi Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2 (1994), 206-207.

Eugenie, Avusturya Macaristan İmparatoru Joseph, Prusya Veliht Prensi Frederic Guillaume Nicola Charles, İran Şahı Nasıreddin gibi isimler Beylerbeyi Sarayı'nda ağırlanan isimlerdir.¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun son büyük hanedanı sarayı olan Yıldız Sarayı ise Beşiktaş ilçesinde sahilten başlayarak, yaklaşık 500.000 m² yüzölçümü olan bir bahçe ve koruluk içine yerleşmiş çeşitli yapılardan oluşuyordu. İlk olarak 18. yüzyılın sonlarında III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan adına bu araziye bir kasır yapıldı. Bahçenin "Yıldız" adıyla anılmaya başlamasına sebep olan tepelerdeki köşk ise 1834'te II. Mahmud döneminde yaptırıldı.¹⁸ Sultan II. Abdülhamit zamanında, Yıldız civarında yer alan özel mülklerin satın alınmasıyla arazi genişlemiş ve bahçelere yeni binalar inşa edilmiştir. Yıldız Camii önünden başlayıp Beşiktaş ve Ortaköy'e doğru uzanan bahçelerin çevresi kalın ve yüksek duvarlarla çevrilerek Yıldız Sarayı kompleksi oluşmuştur.¹⁹

Saray-Müzelerin Ortaya Çıkışı

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yeni bir dönem başlarken, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan hanedan sarayları için de yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Mustafa Kemal bu dönemde de öncü olmuş ve "Tarihi eserleri yaşatabilmek için, bu eserlere maksatları istikametinde hayatiyet kazandırmalıyız"²⁰ diyerek bu eserlerin nasıl değerlendirileceğine dair yol göstermiştir.

Eski İstanbul tarihine ilişkin çalışmalarıyla tanınan Çelik Gülersoy'un dediği gibi:

"Osmanlıdan çok zengin ama, birçoğu bakımsız ve hatta harabe durumunda kültür ve sanat yapıları devr alan onurlu Cumhuriyet döneminin yoksul ekonomisi, bu görkemli yapıları uzun süre ihya edemedi ama, yıkıma da terk etmedi. Hep-sine, uyan-uymayan bir resmi fonksiyon vererek kullanmak zorunda kaldı."²¹

17 Beylerbeyi Sarayı (İstanbul,1993), 83.

18 Afife Batur, "Yıldız Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7 (1994), 520.

19 "Yıldız", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7 (1994), 513.

20 Nezih Başgelen, "Atatürk'ün Yaşamında Eski Eserler, Müzeler, Arkeoloji ve Kazılar", *Arkeoloji ve Sanat*, S. 87 (1998), 3.

21 Gülersoy, age, s. 190.

Bu fonksiyonlardan en işlevseli, tarihi yapıları müze haline getirmektir. Milletlerarası Müzeler Konseyi'ne (ICOM) göre;

“Müze, kültürel değer taşıyan unsurlardan oluşan bir bütünü, türlü biçimlerde korumak, incelemek, değerlendirmek ve özellikle halkın beğenisinin yükselmesi ve eğitimi için sergilemek amacıyla toplum yararına sürekli yönetilen kurumdur.”²²

Çağdaş müzecilikte amaç bir ülkenin kültür değerlerini, bir bütün içinde korumak, sergilemek, halka ve bilhassa genç kuşağa bu değerleri göstermek ve bu şekilde ülkenin tüm kültür mirasına sahip çıkmaktır.²³

Yasal Düzenlemeler

Cumhuriyet'in ilanından kısa süre sonra çıkarılan kanunla Hilafet makamı ilga edilirken, Osmanlı hanedanının yurtdışına çıkarılması gündeme gelmiş ve hanedan emlakı sayılan saraylar, kasır ve köşkler de böylece millete intikal etmiştir.

431 sayılı “Hilafetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkartılmasına Dair Kanun” 3 Mart 1924 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışılmış ve aynı gün kabul edilerek Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Adı geçen kanunun ilgili şu maddeleri önemlidir:²⁴

Madde 8: Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimsele-
rin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki tapuya merbut emval-i
gayrimenkule millete intikal etmiştir.

Madde 9: Mülga padişahlık sarayları, kasırları ve emlakin-i
sairesi, dâhilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asar-ı nefise ve sair
bilumum emval-i menkule millete intikal etmiştir.

Madde 10: Emlak-ı Hakaniye namı altında olup evvelce millete
devredilen emlak ile beraber mülga padişahlığa ait bilcümle ve sabık
Hazine-i Hümayun, muhteviyatları ile birlikte saray ve kasırlar ve me-
bani ve arazi millete intikal etmiştir.

²² Tomur Atagök, “Kültür ve Toplum”, I. Müzecilik Sempozyumu (İstanbul, 1993), 74-75.

²³ Halide Sarıoğlu, Melda Özdemir, “İstanbul Askeri Müzesindeki Deri Eşya ve Aksesuarlarından Örnekler”, *Erdem*, S. 48 (2007), 85.

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, c. 7, 27-68.

Osmanlı hanedanına ait saray, kasır ve köşkler “millete intikal ettikten” sonra söz konusu yapıların korunması ve idaresi için bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Öncelikle tüm bu “saltanat yapıları” bir süre mühürlenerek koruma altına alınmış ve Haziran 1924’ten itibaren oluşturulan komisyonlar tarafından bu yapılarda sayıma başlanmıştır. Sayım ve tespitlerin tamamlanmasının ardından 18 Ocak 1925 tarihinde çıkan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları Maliye Bakanlığı’na bağlı olarak “Milli Saraylar” ismi altında muhafaza edilmek üzere kurulacak olan “Milli Saraylar Müdürlüğü” yönetimine bırakılmıştır.²⁵ 1371 sayılı bu kararnamede birinci madde şu şekildedir:²⁶

“Sakıt hanedan tarafından işgal edilmekte iken 3 Mart 1340 (1925) tarihli (431 s.k.) kanunun mevkii tatbika vazı üzerine “Sarayları tespit ve muhafaza komisyonları” namıyla teşkil olunan komisyonlar marifetiyle mevcudu tahrir edilmekle beraber tahtı muhafazaya aldırılmış olan mebaniden Topkapı Sarayı müze itti haz olunmak üzere müzeler idaresine ve Dolmabahçe, Beylerbeyi Sarayları, “Milli Saraylar” namı altında muhafaza edilmek ve Aynalıkavak ve Tophane Kasırları da kongre ve konferanslara ve içtimaata tahsis olunmak üzere idaresi bu sarayların mevaddı atıye mucibince teşekkül edecek “Milli Saraylar Müdürlüğü”ne tevdi ve aksam ve müştemilatı muhtelifesinden her birinin vaziyeti başkaca tayin olunmak üzere Yıldız Sarayı müteferriatı da muvakkaten bu müdüriyete ilhak ve bunların haricinde kalacak mebanide icar ve fûruht gibi takdir olunacak süveri muhtelif ile mucibi istifade bir hale konulması zımmında İstanbul Vilâyeti emlâki milliye müdüriyetine terk olunmuştur.”

Söz konusu birinci madde öncelikle Osmanlı hanedanı tarafından kullanılmakta olan ve millete intikal eden Topkapı Sarayı’nın “tespit ve muhafaza” komisyonlarınca koruma altına alınarak ve müze haline getirilmek üzere Müzeler İdaresi’ne verildiğini belirtir. İkinci olarak Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları “Milli Saraylar” adı altında korunmak üzere ayrılmıştır. Aynalıkavak ve Tophane

25 Aytekin Kılavuz, “Dolmabahçe Sarayının Saray-Müze Olması ve Müzecilik Açısından Değerlendirilmesi”, 150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, c. 2 (2007), 402- 403.

26 Kenan Kurtoglu, Önemli Bir Turistik Mahal Olarak İstanbul ve Milli Saraylar (İstanbul,1994), 117.

Kasırları kongre ve konferanslarda kullanılmak üzere yine oluşturulacak "Milli Saraylar Müdürlüğü'ne" bırakılacaktır. Yıldız Sarayı ve müstemilatı ise her bir yapının vaziyeti daha sonra değerlendirilmek üzere geçici olarak Milli Saraylar Müdürlüğü'ne dâhil edilirken, bunların dışında kalan yapılar kiralanmak, satılmak ya da faydalanılmak üzere İstanbul Vilayeti Milli Emlak Müdürlüğü'ne bırakılır.

Bu kararnameye ek olarak 10 Haziran 1925 tarihli Vekiller Heyeti Kararnamesi ile İhlamur Kasrı; 18 Kasım 1925 tarihli Vekiller Heyeti Kararnamesi ile Küçüksu Kasrı; 24 Temmuz 1930 tarihli Vekiller Heyeti Kararnamesi ile Yalova Atatürk Köşkleri ve uluslararası konferans ve kongrelere tahsis edilmek üzere Yıldız Sarayı'nın Merasim Dairesi yani Şale Köşkü, Milli Saraylar Müdürlüğü'nün yönetimine verilmiştir.²⁷

Kurulan Milli Saraylar Müdürlüğü 1933 yılına kadar Maliye Bakanlığı'na bağlı iken, Atatürk'ün emri üzerine, 1933 yılı Bütçe Kanunu'yla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne devredilmiştir. 12 Mart 1934 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca, Milli Saraylar'ın idaresi ile ilgili yeni bir yönetmelik hazırlanmış, bu yönetmelik hükümleriyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olan Milli Saraylar Müdürlüğü, yönetimi altındaki tesislerin idare, bakım ve korunmasıyla görevlendirilmiştir.²⁸

Cumhuriyet Döneminde Hanedan Sarayları

1) Topkapı Sarayı Müzesi

1924 yılında Halifeliğin kaldırılmasının ardından Topkapı Sarayı'nın "mevcut eşyasıyla birlikte, müzeye dönüştürülmesi" gündeme gelmiştir.²⁹ 431 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile "Asırlardan beri birçok olaylara sahne olmuş, milli tarihimiz açısından büyük bir değeri bulunan Topkapı Sarayı'nın ileride İstanbul'a gelecek ziyaretçiler için başlıca bir ziyaret yeri olacağı doğal bulunduğundan, iyi korunmasını sağlamak üzere Asar-ı Atika Müzesi Müdürlüğü emrine verilmesi"³⁰ kararlaştırılmıştır. Böylece Topkapı Sarayı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk saray-müzesi olarak 1924 yılında resmen ortaya çıkar.

²⁷ Kurtoğlu, age, 117.

²⁸ age, 119.

²⁹ Selçuk Mülayim, *Yüzyılın (1900-1999) Kültür ve Sanat Kronolojisi* (İstanbul, 1999), 80.

³⁰ Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği* (Ankara, 1999), 146.

3 Nisan 1924 tarihinde müze haline getirilen Topkapı Sarayı ve müştemilatında bulunan yapıların içinde bulunan eşyanın tespiti için Müzeler Müdüriyyet-i Umumiyesi'nin emriyle bir komisyon kurulmuştur. 'Tahrir Komisyonu' adıyla bilinen bu komisyonun çalışmalarının 1926'ya kadar sürdüğü bilinmektedir. Hazırlanan kısımlar 6 Ekim 1924'ten itibaren ziyarete açılmıştır.³¹ Topkapı Sarayı Müzesi'nin ilk müdürlerinden Tahsin Öz *Hayatım* adını taşıyan hatıratında "O vakte kadar Saray'ın başında Hazine kethüdası unvanıyla Hazine-i Hassa'da birçok vazifeler görmüş olan Mehmed Refik Bey bulunuyordu. Müze olunca unvanı Hazine Müdürlüğüne tahvil edildi"³² bilgisini vererek müzede ilk dönem yönetiminin nasıl oluşturulduğu konusuna açıklık getirir.

1927 yılından itibaren Mustafa Kemal Atatürk, İstanbul ziyaretlerinde Cumhuriyet'in yeni müzelerini gezmeyi ihmal etmemiştir. Topkapı Sarayı'nın pek çok bölümü kendisinin isteğiyle halka açılmıştır. Mesela teşhiri yasaklanan Osmanlı İmparatorluğu padişahlarına ait tabloların teşhir edilmesini Mustafa Kemal istemiştir.³³ Bu koleksiyon sadece Topkapı Sarayı'nda bulunan tablolardan oluşmuyordu, diğer saraylardan Topkapı'ya getirilenler de mevcuttu. Yani tüm sarayların eşyaları Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenmek üzere değerlendiriliyordu. 1929 tarihli, Mustafa Kemal imzalı ve 1/8214 sayılı bir kararnamede "Dolmabahçe Sarayının Beşiktaş cihetindeki müştemilatında toplanan saltanat arabalarıyla arabacı ve seyis elbise-leri ve diğer takımlarının tarih itibarıyla Topkapı Müzesi dairelerinden birinde teşhiri" konu edilmektedir.³⁴

İkinci Dünya Savaşı yıllarında saraylardaki kıymetli eserlerin Anadolu'ya nakledilmesi ve İstanbul'da kalanların en iyi şekilde korunması meselesi gündeme gelmiş ve teşhir ve tanzim çalışmaları sekteye uğramıştır. Bu dönemde "Topkapı Sarayı ile Türk ve İslam Eserleri Müzelerindeki maddi ve sanat değeri yüksek kabilinakil eserlerin 436 sandığa konularak hazır tutulduğu"³⁵ bilinmektedir.

31 Mehmet Önder, "Atatürk ve Müzeler", IX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, c. 3 (1981), 1838.

32 Tahsin Öz, *Hayatım* (İstanbul, 1991), 9.

33 Tahsin Öz, "Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesini Ziyareti", *Tarih Dünyası*, c. 3, S. 21 (1951), 977- 978.

34 BCA, 030-18-1-2-4-39-1, 3 Temmuz 1929.

35 BCA, 030-10-00-213-448-7-259, 21 Haziran 1940.

1946 tarihli bir gazete haberi İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Topkapı Sarayı'nda boşaltılan bazı bölümlerin yeniden ziyarete açılması hakkında bilgi vermektedir.³⁶ 1951 yılında "Topkapı Sarayı'ndan Ankara'ya nakledilen mücevherat ve mücevheratı hâmil kasa anahtarları" gündeme gelmiş,³⁷ 12 Haziran 1951 tarihli toplantıda "Müzelerde ve Topkapı Hazinesinde tarihi ve kıymetli mücevheratın muhafaza edildiği Merkez Bankasındaki kasaların muhteviyatın tadadına ve Müzeye iade edilecek olanları tesbitine" yönelik çalışmalar sürmüştür.³⁸ 1952 tarihli bir arşiv belgesi ise Topkapı Sarayı Müzesi'nden, Milli Saraylar'dan ve Askeri Müze'den getirilen ve Merkez Bankası kasalarında saklanan eserlerin ait oldukları yerlere iadesi kararını içermektedir.³⁹ Bütün bu karar ve haberlere karşılık söz konusu eserlerin Topkapı Sarayı'na dönüşü ancak 1963 yılında mümkün olabilmıştır.⁴⁰ Bu önemli eserlerin yerlerine dönmesi ve teşhir edilmesi uzun bir süre almıştır. Bunda hükümetlerin müzelere ve eserlere gerekli ilgiyi göstermemesi en büyük etkidir.

"Topkapı Sarayı Müzesi çağdaş bir müze ve Türkiye Cumhuriyeti'nin iftihar edeceği bir anıt haline"⁴¹ gelmeye ve artık önemli devlet konuklarınca ziyaret edilmeye 1950'lerde başlar. Ürdün Kralı Abdullah, Topkapı Sarayı'nı ziyareti sırasında en çok eski silahlarla ilgilenmiş⁴² ve "bu sabah burada geçirdiğim saatler hayatımın en kıymetli saatleridir" diyerek kendisinde bulunan ve Kanuni Sultan Süleyman'a ait olan kılıcı Topkapı Sarayı Müzesi'ne hediye etmiştir.⁴³ 18 Şubat 1952'de Pakistan Dışişleri Bakanı Ekselans Zarifullah Han,⁴⁴ 5 Mart 1952'de NATO Avrupa Kuvvetleri Başkomutanı General Eisenhower,⁴⁵ 1 Nisan 1953'te Avrupa Birliği Genel Sekreteri Paul Henry Spaak,⁴⁶ 11 Nisan 1953'te Almanya Federal Cumhuri-

36 *Ulus*, 3 Ağustos 1946.

37 *Ayın Tarihi*, 14 Mayıs 1951.

38 *Ayın Tarihi*, 12 Haziran 1951.

39 BCA, 030-18-12-129-56-18-76-2053, 2 Temmuz 1952.

40 Nigâr Anafarta, "Müzelerden Anılar", *Kemal Çığ'a Armağan Kitabı* (İstanbul, 1984), 39.

41 "Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz Üniversitelerle Birlikte Saray Bahçesinde", *Tarih Dünyası*, c. 3, S. 24 (1 Eylül 1951), 1021.

42 *Ayın Tarihi*, 20 Mayıs 1951.

43 *Milliyet*, 21 Mayıs 1951.

44 *Ayın Tarihi*, 18 Şubat 1952.

45 *Ayın Tarihi*, 5 Mart 1952.

46 *Ayın Tarihi*, 1 Nisan 1953.

yeti mebusları ile Büyük Millet Meclisi üyeleri,⁴⁷ 15 Mayıs 1953'te TBMM'nin davetlisi olarak ülkemizde bulunan Yugoslav Parlamento heyeti,⁴⁸ 20 Haziran 1953'te İngiliz mebusları,⁴⁹ 28 Nisan 1955'te Irak Ayan ve Mebusan Meclisi üyeleri,⁵⁰ 2 Haziran 1955'te Irak Er-kânıharbiye Reisi,⁵¹ 15 Haziran 1955 günü ise İstanbul'da bulunan Shape Hava Başkumandanı L. Norstad ve maiyetleri⁵² Topkapı Sarayı Müzesi'ni ziyaret etmişlerdir. Görüldüğü gibi Demokrat Parti döneminde 1920'li yılların ortalarından beri süren onarım ve hazırlıklar tamamlanmaya; buna bağlı olarak da saraya olan ilgi, yabancı devlet adamlarına gösterilecek derecede artmaya başlamıştır. Bu artışta Demokrat Parti ile değişen kültür politikalarının ve Osmanlı kültürüne duyulan ilginin artmasının da payı vardır.

Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan ve "Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü 1950-1957 Yılı Faaliyetleri"⁵³ başlığı taşıyan belgelerden anlaşıldığına göre 1950'li yıllarda Topkapı Sarayı'nın onarımı için önemli miktarda bütçe ayrılmıştır. Yine Demokrat Parti iktidarında geçen bu yıllarda bölümlerin başına uzmanlar getirilir; sonraları sarayın en yoğun ziyaret günü olacak Pazar günleri personel yetersizliği nedeniyle kapalı tutulması geleneğini kaldırılır ve yetmiş kişilik bir koruyucu memur kadrosu oluşturulur. Bu şekilde Topkapı Sarayı Müzesi, Salı hariç her gün ziyarete açık hale gelir.⁵⁴

Saray arşivinde 1960'lı yıllarda çalışmalar yapılmış; yine bu yıllarda ilk kez Mukaddes Emanetler Dairesi ziyarete açılmıştır. Pek çok geçici sergi ve kültürel etkinlik düzenlenmesi Topkapı Sarayı'nı çağdaş müzecilikte geliştirmiştir. 1970'lerin sonunda Topkapı'nın ziyaretçi sayısı yaz döneminde yaklaşık 5 bin; bazı pazar günleri 13-15 bin, yıllık bilet geliri ise ortalama 11 milyondur. Bu dönemde Müze Müdürü Kemal Çığ vermiş olduğu bir röportajda 'Topkapı Sarayı'nın tamamen tekamül etmediğini, saray budur diye takdim edilecek hale gelmediğini vurgulamış' ve "bugüne kadar hükümetin

47 *Ayın Tarihi*, 11 Nisan 1953.

48 *Ayın Tarihi*, 13 Mayıs 1953.

49 *Ayın Tarihi*, 20 Haziran 1953.

50 BCA, 030-10-00-26-155-1, 1955.

51 *age*.

52 *age*.

53 BCA, 030-10-0-91-568-11, 1957.

54 Anafarta, *age*, 38-39.

çok daha mühim ve başka işlerinden dolayı veyahut da Saray'ın iyi anlatılmadığı ve iyi anlaşılmadığı için gerekli ilgiyi göremediğini" söylemiştir.⁵⁵ 1950'lerde saraya olan ilgi artsa da 60'lı ve 70'li yılların siyasi karışıklığı, bu alanda olumsuz etkisini göstermiş; buna karşılık Topkapı Sarayı artık sanatsal ve kültürel etkinlikleri ile gündeme gelmeye başlamıştır.

1980'lerde yeni ve yenilenen bölümler teşhire açılmaya devam ederken, onarımlar sürmüştü, ilk kez saray yıllığı yayınlanmaya başlamış, sanat tarihi seminerleri düzenlenmiştir. Kültürel ve sanatsal etkinliklere önem verilerek, uluslararası sergilere Topkapı Sarayı'ndan eser gönderilmeye başlanmıştır.⁵⁶ 1990'lı yıllardan itibaren özellikle devlet adamlarının müzeler ve tarihi eserler konusunda daha duyarlı davrandığını basına yansıyan haberlerde görülebilmektedir. Örneğin, 1997 yılında Topkapı Sarayı bazı onarım sorunları ve müzeciliğe uygun olmayan uygulamalarla gündeme gelmiş ve dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay, basına yansıyan bu haberlerden sonra Topkapı Sarayı Müzesi'ni ziyaret etmiştir. Bu olumsuz haberlerin arasında bakımsız olan binalar, yabancı dil bilmeyen rehberler, yangın tehlikesine karşı yetersiz kalan tesisat gibi problemler yer almaktadır. Bu sorunlarla ilgili o dönem müze müdürü olan Filiz Çağman'dan bilgi alan Bakan, "Topkapı Sarayı sahipsiz değildir!" diyerek maddi imkanlar yaratılacağını bildirmiştir.⁵⁷ Bu dönem devletin saraya olan ilgisinin yeniden arttığı dönemdir. 1998 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, yurtdışı müzayedelerinden satın alınarak Topkapı Sarayı Müzesi'ne armağan edilen II. Abdülhamit'e ait iki devlet mührü için, mührüleri müzeye kazandıran işadamlarına teşekkür etmiş ve "kültür varlığımızın korunması ve tarihimize sahip çıkılması yönünde bir vatandaş olarak ortaya koyduğunuz bu örnek davranışı takdirle karşılıyorum"⁵⁸ diyerek, müzelere gerektiği kıymetin verilmesinin önemli olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır. Ancak ertesi yıl Topkapı Sarayı'nın güvenliği meselesini yeniden gündeme getiren bir hadise yaşanmıştır. 1999 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'nden

⁵⁵ *Milliyet*, 8 Ağustos 1978.

⁵⁶ "Topkapı Sarayı Müzesi 1985 Yılı Faaliyetleri", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı* 1 (İstanbul, 1985), 153-157.

⁵⁷ *Hürriyet*, 25 Ağustos 1997.

⁵⁸ *Hürriyet*, 25 Nisan 1998.

bin yıllık elyazması bir Kur'an cüzü çalınır.⁵⁹ Söz konusu Kur'an cüzü Kuzey Kıbrıs'ta 2000 yılı ortalarında İngiltere'ye götürülmek istenirken bulunur ve tekrar saraya geri getirilir.⁶⁰ Hâlâ güvenlik gibi problemleri olmasına karşın Topkapı Sarayı artık devlet adamlarınca önemli kabul edilen bir mekandır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı onarım çalışmaları 1990'ların sonu ve 2000'lerin başında yapılmıştır. 2002 yılında Vehbi Koç Ödülü Topkapı Sarayı Müzesi'ne verilirken müze şu şekilde ön plana çıkmıştır:

"Topkapı Sarayı, Türkiye'nin en çok ziyaret edilen müzesi olması dolayısıyla, Türk tarihini ve kültürünü tanıtmada etkin bir rol oynuyor. Son yıllarda Hazine Dairesi çağdaş müzecilik anlayışıyla yeniden düzenlendi, böylece Topkapı Sarayı kendini yenilemede büyük bir adım attı. Açtığı Padişah Portreleri, Otağ-ı Hümayun gibi sergilerle de başarılı hizmetler verdi. Depremlere karşı müzenin aldığı ivedi önlemler övgüye değer. Bu çalışmasıyla diğer müzelere öncülük etti. Bu konuda yaptığı bilimsel toplantılarla da müzecileri bilgilendirme işlevini başarıyla yerine getirdi."⁶¹

2000'li yıllarda Topkapı Sarayı'nda yapılan opera, filarmoni orkestrası konserleri, Faruk Saraç koleksiyonu defilesi gibi etkinlikler basında eleştirilere neden olmuştur. Günümüzde ise geleneksel törenlerin canlandırılmasına önem verilmekte; hâlâ sürmekte olan onarımlarla bölümler yenilenmekte ve yeniden teşhire açılmaktadır.⁶²

Topkapı Sarayı'nda 1920'li yıllarda başlayan müzeye dönüştürülme çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı ile sekteye uğramış, Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle daha çok ilgi görmeye başlamıştır. 1960'larda ülke içindeki huzursuzluk etkisini müzede de göstermiş; 70'lerden itibaren kültürel ve sanatsal faaliyetler artmaya, Topkapı Sarayı Müzesi artık uluslararası müzecilikte yerini almaya başlamış-

59 *Hürriyet*, 3 Eylül 1999.

60 *Hürriyet*, 2 Haziran 2000.

61 *Hürriyet*, 31 Mayıs 2002.

62 Hülya Utkuluer, "Topkapı Sarayı Müzesinin İlk 50 Yılı (1924-1975)", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı 6* (İstanbul, 2013), 56-71.

tır. 1980'li yılların ortalarından beri saray, devlet adamlarınca her geçen gün önemsenmeye ve kültür politikalarında kendini hissettirmeye başlar. 2014 yılında Topkapı Sarayı Müzesi 3,5 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Bu göstermektedir ki ilk saray-müze olarak 1924'ten beri faaliyette bulunan Topkapı Sarayı, Cumhuriyet döneminde geçirdiği doksan yılın sonunda önemli bir başarıya ulaşmıştır.

2) Dolmabahçe Sarayı

Hilafetin kaldırılması ile birlikte halife ve ailesinin Dolmabahçe Sarayı'ndan çıkartılması kararı alınmış ve Sultan Abdülaziz zamanından beri bu sarayda kalan elli kadar yaşlı kadının da Darülaceze'ye yerleştirilmesiyle saray boşaltılarak mühürlenmişti.⁶³ Bu mühür sarayın kapısında Haziran ayına dek kaldı ve bu tarihte kurulan komisyon, sarayda yer alan eşyaların sayım ve tespiti işine başladı. 18 Ocak 1925'e kadar süren çalışmaların ardından Bakanlar Kurulu kararı ile Dolmabahçe Sarayı, Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak Milli Saraylar Müdürlüğü idaresine verilmiştir. 12 Mayıs 1925 tarihli karara göre "Dolmabahçe Sarayı Salı, Cuma ve Pazar günleri öğleden önce on-on bir buçuk, öğleden sonra iki-dört saatleri arasında ziyarete açık olacaktır. Sarayı gezecek olanlardan 50 kuruş giriş ücreti alınacaktır."⁶⁴ Bu karara karşın ilk yıllarda saray sadece özel izin ve refakatle ziyaret edilebilmiştir. Belgelerden anlaşıldığı üzere, Dolmabahçe Sarayı'nı ziyaret etmek isteyen İngiliz Sir Johnson ve ailesinin Türk Seyyahın Cemiyeti azalarından Ziya Fehmi Bey'in;⁶⁵ İsveçli ulemeden Profesör Vetter, Hâkim Beren Karuitch ve Mösyö Simonson'un Türkiye'de bulunan Adli Müşavir Mösyö Sterçil'in refakatiyle talepleri uygun görülmüştür.⁶⁶

Dolmabahçe Sarayı 1920'li yılların sonundan itibaren Atatürk'ün İstanbul ziyaretlerinde kaldığı mekan olarak gündeme gelir. Mustafa Kemal önemli devlet görüşmelerini burada yapmış, Cumhuriyet ilke ve inkılaplarına yönelik hazırlıklar burada devam etmiş, Türk dili ve tarihine yönelik çalışmalar burada icra edilmiştir.⁶⁷ Mustafa Ke-

63 Murat Bardakçı, Neslişah: Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Prensesi (İstanbul, 2011), 72.

64 Kılavuz, age, 403.

65 BOA, HR.İM 139-57, 16 Nisan 1925.

66 BOA, HR.İM 180-68, 24 Mart 1926.

67 Bülent Bakar, "Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün İlk İstanbul Ziyareti",

mal'in Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet ettiği dönemde saray haftada bir kez ve Salı günleri ziyarete açılmıştı, ancak bu ziyaretler için Valilik makamından onay alınması şartı getirilmişti.⁶⁸

1937 yılında sarayın Veliaht Dairesi'nde "Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa tam bir yaşama sahip olamaz" diyen Atatürk'ün emriyle Resim ve Heykel Müzesi açıldı. Mustafa Kemal ayrıca yeni Türk alfabesini burada tanıttı, manevi kızı Rukiye Hanım'ı burada evlendirdi.⁶⁹ Bütün bu etkinliklerle Dolmabahçe Sarayı'nın tarihi önemi daha da artmıştır.

Dolmabahçe Sarayı, ilk düzenlemelerden itibaren bünyesinden ayrılan ve yıkılan birimleri ile gündemde olmuştur. 12 Şubat 1925'te alınan bir kararla saray ahırının bitişiğinde bulunan hububat ambarı 3. Kolordu Komutanlığı'na tahsis edilmiştir.⁷⁰ Sultan kayıklarının bulunduğu Hamlahane kısmı 1930'lu yıllara kadar varlığını korumuş ancak daha sonra yıkılmıştır. Dolmabahçe Tiyatrohane-i Şahanesi ise 1937'deki yol düzenlemeleri esnasında yok olmuştur.⁷¹ 1939 yılında "Dolmabahçe Sarayı müstemilatından eski Baltacılar Dairesi ortaokul ittihaz edilmek üzere" tahliye edilmiştir.⁷² İstabl-ı Âmire, yani saray ahırları, 1937 yılında yerine stad yapılmak üzere yıkılmıştır.⁷³ Sarayın müstemilat yapılarının büyük bir bölümü ve gazhanesini ortadan kaldıran İnönü Stadyumu'nun inşasının ardından, Maçka eteklerindeki bahçesine de büyük bir otel (Swissotel) inşa edilmiştir. İstanbul Valisi Lütü Kırdar'ın konuyla ilgili "İstanbulun en mühim ihtiyaçlarından biri olan stadyom inşasından dolayı ne derece memnun olduğumu bilmezsiniz" sözleri 1940'lı yılların kültür anlayışına vurgu yapması açısından önem taşır.⁷⁴ Bu dönem şartlarında bir stadyum, zaten kullanılmamakta olan bir Osmanlı sarayı bölümünden daha elzem görülmektedir.

Saray, ilk kez 1952 yılında genel ziyaret için açılmıştır ve bu tarihten itibaren müze olarak 1964 yılına kadar haftada bir gün ve

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 188 (2010), 18-20.

⁶⁸ Kılavuz, *age*, 404.

⁶⁹ Boğaziçi'nde Mücevher: Dolmabahçe Sarayı (İstanbul, 2006), 36.

⁷⁰ BCA, 030-18-11-12-75-15, 12 Şubat 1925.

⁷¹ Metin Sözen, *Devletin Evi Saray* (İstanbul, 1990), 123-128.

⁷² BCA, 030-100-139-993-7, 21 Eylül 1939.

⁷³ Sözen, *age*, 123-128.

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 15 Mart 1940.

Perşembe olmak üzere gezilebilmiştir.⁷⁵ 1950'li yıllarda Dolmabahçe Sarayı özellikle Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan devlet adamlarının karşılanma mekânı olmuştur. Gelen resmi heyetler çoğunlukla Dolmabahçe rıhtımında karşılanmış ve misafir devlet adamları için sarayda bir resepsiyon ya da yemek düzenlenmiştir. Resmi kabuller dışında Dolmabahçe Sarayı balolar ve partiler için de bu yıllarda kullanılmaya başlanır. Ancak 1954 yılında Emirgan Korusu'ndaki Sarı Köşk'ün yanması üzerine tarihi binalara daha fazla önem verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu olayın ardından "bundan böyle Dolmabahçe Sarayı'nda balo ve toplantılar verilmeyeceği" kararı alınmıştır.⁷⁶

Dolmabahçe Sarayı 1950'li yıllarda, "halka açılma kararı" olmasına rağmen açılmaması ve bilhassa devlet yöneticilerinin burada konaklaması nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır:

"Bir Cumhurbaşkanı nihayet bir vatandaşdır ve her vatandaş gibi bir apartıman katında pek âlâ oturabilir. Saraylar müze yapılsa, millet her gün Ayasofya'yı gezer gibi, buraları gezse, dolaşsa, kapıları hayalet kervansarayları gibi sınıksız kapalı kalacağına açılrsa... Çok daha iyi olmaz mı?"⁷⁷

diyerek durumu sorgulayan bir köşe yazısının yayınlanmasından kısa süre sonra Dolmabahçe Sarayı 12 Ekim 1950'de resmen ziyarete açılmıştır.

"Her hafta Perşembe günleri saat 14'ten sonra halkın ziyaretine açık tutulan Dolmabahçe Sarayı, görülen lüzum üzerine önümüzdeki haftalarda kapalı bulundurulacaktır"⁷⁸ şeklinde basına yansıyan haberdan sonra Dolmabahçe Sarayı 1954 yılında tekrar kapatılmıştır. 1956 yılında "iki ay kadar önce vukua gelen depremler yüzünden yan duvarları çatlamış ve yarılmış olan Dolmabahçe Sarayı tamir edilmektedir"⁷⁹ diyen bir başka haber müzenin ziyarete kapanmasına da bir sebep sunmaktadır. 1961 yılında "Dolmabahçe Sarayı önümüzdeki aylar içinde müze olarak halka açık bulundurulacaktır" diye çıkan haberde giriş ücretinin 150 ilâ 250 kuruş arasında ola-

⁷⁵ Kılavuz, age, 404- 405.

⁷⁶ Milliyet, 21 Temmuz 1954.

⁷⁷ Milliyet, 27 Mayıs 1950.

⁷⁸ Milliyet, 19 Ağustos 1954.

⁷⁹ Milliyet, 26 Nisan 1956.

çağı da bildirilmektedir.⁸⁰ Ancak hemen ardından sarayın yeniden restore edilmesine ve bu sürede tekrar ziyarete kapatılmasına karar verilmiştir.⁸¹ 1970'lerde saray ciddi bir onarımdan geçmiş, ilk kez bahçe düzenlemeleri yapılmış ve özellikle emniyet tedbirlerinin artmasının ardından,⁸² artık yabancı konukların ağırlandığı mekânlar olmaktan ziyade, onlara İstanbul'un tarihi değerleri olarak sunulmaya başlanmıştır. Örneğin İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Edinburgh Dükü Prens Philip'le Prenses Anne İstanbul'a geldikleri ilk gün Dolmabahçe rihtimından karaya çıktıktan sonra sarayda Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat ettiği odayı ziyaret etmişlerdir.⁸³

Milli Saraylar ve bilhassa Dolmabahçe Sarayı'yla ilgili olumlu gelişmeler 1970'lerin sonunda basına yansımaya başlar. 1978'de TBMM Başkanı Cahit Karakaş, Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlemiş olduğu toplantıda "Sarayları bu durumlarından kurtarmak için bir master planı hazırlayacağız"⁸⁴ diye beyan verir. 20 Kasım 1978'de çıkan bir başka haber "İstanbul'daki bütün sarayların halka açılacağını" duyurmaktadır.⁸⁵ 23 Haziran 1979'da Dolmabahçe Sarayı restorasyonu tamamlanarak yeniden ziyarete açılır.⁸⁶ Açılıştan birkaç gün sonra gazetelere demeç veren Karakaş, sarayların halka açılmasının "halkçı anlayış içinde vatandaşa kendi öz tarihini daha yakından tanıtmayı bakımından hizmet" olduğunu vurgulamış, ayrıca

"Zaman zaman saray, kasır ve köşklerimizde beynelmilel konferans, seminer ve toplantılar yapılması için uluslararası kuruluşlara ücretli olarak tahsis edeceğiz. Böylece, Türk tarihi değerleri içinde, yurdumuzun tüm dünyaya tanıtılmasını sağlamış olacağız"

diye açıklama yapmıştır.⁸⁷

Fakat altı ay sonra saray bu defa da "sabotaj ve soyguna karşı"

80 Milliyet, 30 Nisan 1961.

81 Milliyet, 16 Nisan 1962.

82 Yasemin Acaralp, "Dolmabahçe Sarayı Peyzajı ve Geçmişten Günümüze Değişimi", *Milli Saraylar*, S. 4 (2008), 111.

83 Milliyet, 23 Ekim 1971.

84 Milliyet, 11 Nisan 1978.

85 Milliyet, 20 Kasım 1978.

86 Milliyet, 23 Haziran 1979.

87 Milliyet, 26 Haziran 1979.

kapatılmıştır. Sarayın sabotaj ve yangına karşı elektronik olarak koruma altına alınmaya kadar bu durumun süreceği bildirilmiştir.⁸⁸ "Kapalı olduğu süre içerisinde sarayın çatısı, duvarları onarılmış, iç süslemeleri de restore edilmiştir."⁸⁹ Dolmabahçe Sarayı Müdürü İlhan Akşit, sarayın ziyarete kapatılmasıyla ilgili olarak "Saray bir çocuk gibidir, elinizi üzerinden çektiğiniz zaman bakımsız kalıverir" diye beyanatta bulunur. Akşit ayrıca Dolmabahçe Sarayı'nın bir bütün olduğunu vurgulayarak Topkapı Sarayı gibi onarıma ihtiyaç duyan kısmın kapatılıp diğer kısımların ziyarete açık tutulmasının mümkün olamayacağını belirtmiştir.⁹⁰

Saraylar için bir dönüm noktası olan Milli Saraylar Sempozyumu, 15-17 Kasım 1984 tarihleri arasında Şale Köşkü'nde gerçekleştirilmiştir. Sempozyum süresince Milli Saraylar'a ait saray, kasır ve köşkler; tarihleri, bu zamana kadar ki kullanımları ve gelecekte nasıl kullanılacaklarına ilişkin olarak ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Sempozyumda tebliği de bulunan sanat tarihçisi Semavi Eyice'nin şu sözleri önemlidir:

"Üç büyük Osmanlı sarayının Topkapı, Dolmabahçe, Yıldız topluluklarının artık yara almamasına çalışılmalı, harap kısımlar bir program gereğince tamir edilmeli ve boş yerlerin döşenmesine gayret edilmelidir. Bu arada Çırağan Sarayı için artık kesin bir karar alınarak bu yapının işe yarar hale sokulması için bir şeyler yapılmalıdır. Diğer saray, kasır ve köşklere hastane veya okul olarak kullanılanlar Milli Saraylar idaresine bağlanarak kurtarılmalıdır."⁹¹

Sempozyumun hemen ardından 28 Kasım 1985'te Dolmabahçe Sarayı'nın Harem bölümü, tarihinde ilk kez ziyarete açılmıştır. Daha sonra 1910 yılından beri kapalı duran sarayın kuşluk bahçesi ziyarete açılarak, saray kuşları yeniden teşhir edilmeye başlanmıştır.⁹² 1986 yılında Dolmabahçe Sarayı içindeki Harekât Köşkleri "çok amaçlı

⁸⁸ Milliyet, 12 Ocak 1980.

⁸⁹ Milliyet, 12 Temmuz 1981.

⁹⁰ Milliyet, 17 Temmuz 1981.

⁹¹ Semavi Eyice, "Yok Olan İstanbul Sarayları ve Sarayların Yaşatılmaları İçin Bazı Düşünceler", *Milli Saraylar Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul, 1985), 70- 78.

⁹² Milliyet, 5 Temmuz 1985.

kültürel hizmetlerde kullanılmak üzere" onarılmıştır.⁹³ 1990'ların sonunda gazeteci Uğur Dünder ve Arena ekibinin sarayda yaptıkları araştırmaları açıklamasından sonra sarayın kapanması yeniden gündeme gelmiştir.⁹⁴ Bu süreçte başlayan bakım çalışmalarının ardından "Dolmabahçe Sarayı bütün dünyanın sahip çıkması gereken büyük bir kültür eseri" olarak gazetelere yansımıştır.⁹⁵

1999 depreminde ciddi zarar gören Dolmabahçe Sarayı için 2000'li yıllar onarım yılları olarak başlamıştır. 2001 yılının başında Muayede Salonu ziyarete açılmış,⁹⁶ elektronik rehber uygulaması başlamış,⁹⁷ Camlı Köşk⁹⁸ ve Mustafa Kemal'in banyosu da ziyaret edilebilir hale gelmiştir.⁹⁹ 2000'li yılların başından itibaren saray resepsiyon ve çeşitli etkinlikler için kullanılmaya devam etmiş, 2006 yılında Dolmabahçe Sarayı'nın açılışının yüz ellinci yılı olduğu için bir dizi etkinlik düzenlenmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında Dolmabahçe Sarayı'nda, Sanat Galerisi, Saray Koleksiyonları Müzesi adıyla bir depo-müze ve Saat Müzesi ziyarete açılmıştır. 2011 yılında, 1932 yılında Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen I. Türk Dil Kurultayı anısına 79. Dil Bayramı Dolmabahçe Sarayı'nda kutlanmıştır.¹⁰⁰ Bununla beraber her yıl Atatürk'ü anma etkinlikleri de Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenmeye devam etmektedir. Yine 2011 yılında, müzede ilk kez e-bilet uygulaması da başlamıştır.¹⁰¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Milli Saraylar İdaresi'nde bulunan Dolmabahçe Sarayı 1940'lara kadar önce Mustafa Kemal Atatürk ve daha sonra diğer devlet adamlarınca kullanılmış; bu süre içinde haftada bir gün ve izinle ziyaret edilebilmiştir. Bu ilk yıllarda Dolmabahçe, daha çok Cumhuriyet ilke ve inkılaplarına yönelik çalışmalarla, balo ve toplantılarla ve ana yapıdan ayrılan mimari bölümleri ile gündemde kalmıştır. Demokrat Parti iktidarında, tıpkı Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi, Dolmabahçe Sarayı önem kazanma-

93 Milliyet, 24 Ekim 1986.

94 Hürriyet, 29 Mayıs 1998.

95 Hürriyet, 27 Eylül 1998.

96 Hürriyet, 3 Ocak 2001.

97 Hürriyet, 5 Mart 2001.

98 Hürriyet, 25 Eylül 2003.

99 Hürriyet, 26 Kasım 2003.

100 Milli Saraylar Bülteni (Ekim 2011), 6.

101 Milli Saraylar Bülteni (Kasım 2011), 1.

ya başlar ve öncelikle yapının devlet adamlarınca kullanılması eleştirilir. Nitekim saray ziyarete seçimlerden kısa bir süre sonra açılır. Ancak 1954 yılından 1970'lere kadar çeşitli sebeplerle dönem dönem ziyarete açılıp kapanmıştır. 1970'lerin sonundan itibaren Milli Saraylar ilgi görmeye ve özellikle 1984 Milli Saraylar Sempozyumu'nda bir araya gelen uzman ve akademisyenlerin görüşleri ışığında değerlendirilmeye başlanır. 1990'lı yıllar başta Dolmabahçe olmak üzere Milli Sarayların önem kazandığı ve müzecilikte yerini aldığı yıllardır. 2000'lerden beri gelişen süreçte Dolmabahçe Sarayı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzelerden farklı bir kurumsallıkla müzecilik hizmeti vermektedir. Türkiye'nin en çok ziyaret edilen müzelerinden olan Dolmabahçe Sarayı'nda 2014 yılında, en tartışmalı bölümlerden biri olan ve uzun yıllardır kapalı duran Resim ve Heykel Müzesi, Resim Müzesi adıyla yeniden ziyarete açılmıştır. Dolmabahçe Sarayı Müzesi, düzenlediği kültürel etkinlikler, söyleşi ve sergileriyle gündemde kalmaya devam etmektedir.

3) Çırağan Sarayı

Çırağan Sarayı, 1910 yılında geçirdiği yangından sonra uzun yıllar bakımsız kalmış ve onarılmamıştır. Hilafetin ilgasından sonra Çırağan Sarayı'nın yanan Mabeyn dairesi dışında kalan ve saltanat mensupları tarafından kullanılan Harem ve Agavat Köşkleri üç gün içinde boşaltılmıştır. Bir süre daha boş kalan Çırağan Sarayı'nın 1930'larda turistik bir işletmeye dönüştürülmesi için Belediye Mario Serra isimli bir İtalyan'la anlaşmıştır ancak söz konusu anlaşma daha sonra bozulmuştur.¹⁰² Bu süre zarfında saray bahçesi, Beşiktaş Futbol Kulübü tarafından ağaçlarının kesilmesi suretiyle futbol sahası haline getirilmiştir. Şeref Stadı olarak bilinen bu saha da Çırağan Sarayı kadar tartışılan bir konu olmuştur.

Çırağan Sarayı'nın otele dönüştürülmesi süreci oldukça karışıktır. Otel meselesi ilk kez 1930'larda gündeme gelmiş ancak saray otel olarak hizmet vermeye 1992 yılında başlayabilmiştir. Bu süre içinde saray arazisi Hazine, Emekli Sandığı ve Belediye arasında sürekli el değiştirmiş ve bazı girişimler de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sarayın Ağalar Dairesi boş kalan yıllarda, İETT malzeme deposu olarak

¹⁰² Yıldız Sarayı Şale Kasrı Hümayunu (Milli Saraylar Dairesi Başkanlığı Yayını, 1993), 64-65.

kullanılmıştır. Sarayın ek binaları olarak inşa edilen Feriye Saraylarından ilki, yani Beşiktaş tarafındaki birinci bina, önce ilkokul, sonra İETT İdaresi'nin makine deposu olmuştur. Eski harem binası kız lisesi olurken diğer binalar ise Denizcilik Okulu, Galatasaray Lisesi ve Kabataş Lisesi ile yatakhanesine ayrılmıştır. Bir dönem Çırağan Sarayı'nın denizcilik müzesi olarak düzenlenmesi de gündeme gelmiş ancak bu kararı hayata geçirmek de mümkün olmamıştır. 1946 yılında sarayın bodrum katı, altında bulunan Mevlevi postnişinlerine ait mezarlara ulaşılacak amacıyla tahrip edilmiş ve aynı yıl saray İstanbul Büyükşehir Belediyesine bırakılmıştır.¹⁰³ 1945-50 yılları arasında otel inşaatı meselesi sık sık konuşulur.

1945 yılında dönemin önemli yazarlarından Refik Halid, *Akşam* gazetesinde şunları kaleme almıştır:

“Çırağan yangını harabesinin bir an önce ortadan kalkmasını kim istemez? Dünyada hangi medeni bir şehir tasavvur olunabilir ki orada ve o kadar güzel bir yerde otuz beş yıl böyle bir bina iskeletinin -kayıtsızlık, belediyesizlik, saygısızlık sembolü şeklinde- muhafazasına imkan verilsin? Otuz beş yıldan beri Çırağan enkazından İstanbul'u kurtaramamıza bakınca insanın bu harabeye “kim elini sürerse eli kesilir” gibi efsunlu bir masal sarayı, büyük bir define yeri diyeceği geliyor. Nesiller geçti, rejimler değişti, nice kellerin saç, nice köselerin sakalı bitti, olmadık kalması, hala Çırağan harabesi üzerine yapılacak şeye karar veremedik; hala düşünüyoruz. (...) Şehir mütehasşısının projesinden öğrendiğimize göre o yığın her hangi bir bina kurmağa elverişli değilmiş, temizlenmesi lazımmiş; iskelet kaldırıldıktan sonra yerine bir otel, yahut bir kapalı spor binası yapılabilir, yahut arsa açık bir spor sahasına çevrilebilirmiş.”¹⁰⁴

Basına yansıyan 1946 tarihli bir başka haber saray arsasının kurumlar arasındaki sürekli devrine bir örnektir:

“35 yıldan beri metruk halde bulunan Çırağan Sarayı arsa-
siyle büyük bir tarihi değeri olan bina enkazının İstanbul şeh-
rinin turistik ihtiyacını karşılayacak bir otel haline getirilmek

103 Gülersoy, *Çırağan Sarayı*, 193.

104 *Akşam*, 13 Kasım 1945.

üzere İstanbul Belediyesine verilmesi hakkındaki kanun tasarısı Büyük Millet Meclisine sunulmuştur. 47.175 metrekareden ibaret bulunan Çırağan Sarayı arsasının 8440 metrekarelik bir kısmı 1934'te hazinece İş Bankasına satılmış olduğundan hazinenin elinde bugün 38.735 metrekarelik bir arsa ile üzerindeki saray enkazı bulunmaktadır. Hazırlanan tasarı bu arsa ile enkazının İstanbul Belediyesine devri hakkındadır.”¹⁰⁵

Saray enkazının yanındaki boşluğa 1950'li yıllarda Et ve Balık Kurumu soğuk depo olarak kullanmak üzere çimentodan bir bina inşa etmiştir. İlk kez 1951 yılında Çırağan Sarayı arsasının antrepo olacağı meselesi basına yansır: “Çırağan Sarayı sahasının antrepo haline ifrağı karar altına alınmak üzeredir. Bu doğrultuda Çırağan rıhtımının Liman İşletmesi emrine verilmesine karar verilmiştir.”¹⁰⁶ 1952 yılında İstanbul Belediyesi'nin Çırağan Sarayı enkazının bulunduğu araziye tahsis edeceği, bunun için de ihale yapılacağı bilgisini basında paylaşır.¹⁰⁷ Bu ihale Şeref Stadı olarak kullanılan saray bahçesinin boşaltılması lüzumunu gündeme getirince üzerine “Bir taraftan yaparken, öbür taraftan da eski hayratı neden yok etmeğe çalışırız bilmem”¹⁰⁸ diyen köşe yazarları Şeref Stadı'nın taşınmaması için kalem oynatmaya başlar.

Çırağan Sarayı'nın İstanbul Belediyesi'ne “devir ve temlik hakkındaki kanun tasarısı” 4 Mart 1954 günü Mecliste müzakere ve kabul edilmiştir. Gazetelerden anlaşıldığı üzere “Çırağan Sarayı enkazı 1955 yılı sonuna kadar otel haline getirilmek şartıyla arsası da dahil olmak üzere İstanbul Belediyesine parasız olarak devir edilmektedir.”¹⁰⁹ Kanunun gerekçesi “İstanbul'un iktisadi ve sosyal bünyesinde büyük bir fayda sağlayacak olan turistik bir otel yapılması” gösterilmektedir. Bu şekilde Hazine ile Belediye arasında devir edilen ve sürekli sorun olan tahsis meselesi de ortadan kalkmıştır.

“Balkanların en konforlu oteli” olarak nitelenen Çırağan Sarayı'nda çalışmaların 1955 yılında bitmesi kararlaştırılsa da, söz konusu çalışmalar ancak 1955 yılı yaz aylarında başlayabilmiştir. Otel

¹⁰⁵ Ulus, 30 Ocak 1946.

¹⁰⁶ Milliyet, 22 Eylül 1951.

¹⁰⁷ Milliyet, 21 Mayıs 1952.

¹⁰⁸ Sulhi Garan, “Şeref Stadı”, Milliyet, 13 Haziran 1952.

¹⁰⁹ Milliyet, 4 Mart 1954.

Emekli Sandığı tarafından inşa edilecektir ve plan ve projesi 1955 Temmuz ayında tamamlanmıştır. “Mühendisler tarafından mahalinde yapılan tetkikler neticesinde sarayın temelleri ile birlikte yıkılması icap ettiği anlaşılmıştır. Hazırlanan planlara göre, altı katlı ve üç yüzden fazla odalı otelin önünde bir de rıhtımı, ayrıca bir de yüzme havuzu ve müteaddit pavyon ve gazinoları bulunacaktır.”¹¹⁰ Saray enkazının yanına yapılacak inşaatın üç senede bitmesi planlanmıştır. Ancak 1960 yılında otel inşaatı sürerken, Çırağan enkazında da bir “eğlence sitesi” kurulacağı, “memleketin ilk beynelmilel kumarhanesinin” açılacağı ve bu kumarhane-otele yalnızca yabancı pasaportu olanların girebileceği¹¹¹ gündeme gelir ve yeniden yoğun bir eleştiri süreci başlar. 1961 yılında bir Amerikan şirketiyle anlaşılmış ancak ertesi yıl Devlet Planlama Dairesi bu projeyi onaylamamıştır. Bu tarihten sonra 1972 yılına kadar Çırağan Sarayıyla ilgili bir gelişme olmaz. Bahçe kısmında inşa edilen otel ise bu sürede hizmet vermeye devam etmiştir. 1972 yılı sonunda “Büyük İstanbul Nazım Planı Bürosu Çırağan Sarayı’nın onarılacak turizme dönük bir sanat sarayı olması için” girişimde bulunur.¹¹² Bu girişimden uzun bir süre sonra 1979’da Emekli Sandığı sahibi bulunduğu Çırağan Sarayı’nda otel yapılması için yeniden başvuruda bulunmuş ancak İstanbul Belediyesi bu araziye yapılacak otelin çevre görünümünü bozacağı gerekçesi ile başvuruyu reddederek, sarayın onarımının kendilerince yapılacağını ve etrafının da halka açılacağını duyurmuştur.¹¹³

Nihayet 1985 yılında, dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrrem Taşcıoğlu “60 yıldır Boğaz’ı, harabesiyle çirkinleştiren Çırağan Sarayı, yakında adına yaraşır bir hale getirilecek” diyerek Çırağan Sarayı’nın lüks bir otel olarak restore edilmesi için 300 oteli bulunan Trusthouse Forte firması ile anlaşmalarını duyurmuştur.¹¹⁴ Saray 1992 yılı Haziran ayında açılmıştır:

“Talihsiz bir yangında kül olup enkaz haline gelen Çırağan Sarayı, 100 yıl süren yalnızlığının ardından yaklaşık 1.5 trilyon liralık harcama ile aslında uygun olarak yeniden inşa edildi ve

110 *Milliyet*, 21 Temmuz 1955.

111 *Milliyet*, 16 Mart 1960.

112 *Milliyet*, 16 Aralık 1972.

113 *Milliyet*, 30 Aralık 1979.

114 *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1984.

tarih canlandı. Eldeki fotoğraflar ve yazılı belgelere dayanarak restore edilen Çırağan Sarayı'nda, ilk yapımında kullanılan ve Marmara Adası'nda çıkan özel bir tür mermer kullanıldı. İç sütunlarının büyük bir bölümü ise el boyama ile renklendirildi. Haziran ayında hizmete girecek olan Çırağan Sarayı'nda 450 metre kare büyüklüğünde, Avrupa'nın en büyük süit otel odası ile ziyafet ve toplantı salonları yer alıyor. Sarayda kalıntıları bulunan Türk hamamı, el işi ile tamamlanarak bir müzeye dönüştürüldü. Osmanlı padişahlarının, boğazın nazlı sularını seyrettiği salonlarda ise şimdi süit otel odaları, ziyafet salonları yer alıyor."¹¹⁵

Tarihi Çırağan Sarayı, bugün İstanbul'un ve Türkiye'nin önde gelen turistik otellerindendir. Günümüzde sarayın ayakta kalan Harem Dairesi Beşiktaş Kız Lisesi, Ağalar Dairesi ise Devlet Konukevi olarak kullanılmaktadır. Ortaköy Camii tarafındaki bölümleri Yüksek Denizcilik Okulu, Galatasaray Lisesi ve Kabataş Lisesi'ne aittir. Çırağan Sarayı'ndaki olumsuzluklar Cumhuriyet öncesinde 1910 yılında gerçekleşen yangınla başlar. Bu tarihten sonra 1980'lere kadar mülkiyetinin Emekli Sandığı, Belediye ve Hazine arasında sürekli değişmesi, 1930'dan beri planlanan otelin ancak 1992'de açılabilmesi de bu talihsizliğin sürmesi olarak yorumlanabilir. Sonuçta bir büyük Osmanlı sarayı, her ne kadar tarihi hüviyetini kaybetse de, bugün dünyaca ünlü bir otel olarak, İstanbul şehrinin ortasında, Boğaziçi'nin kıyısında turizme hizmet etmeye devam etmektedir.

4) Beylerbeyi Sarayı

Cumhuriyet döneminde Beylerbeyi Sarayı, Dolmabahçe Sarayı ile birlikte Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak "Milli Saraylar" ismi altında muhafaza edilmek üzere kurulacak olan "Milli Saraylar Müdürlüğü" yönetimine bırakılmıştı. 1924 yılından itibaren Beylerbeyi Sarayı'nın müstemilat binalarının saray dışında kullanımı söz konusu olmuştur. Öncelikle sarayın bitişiğinde bulunan paşa ve hademe daireleri bütün şirketine kiraya verilmiş,¹¹⁶ ardından ek binalarından bazılarının da jandarma, polis ve özel idareye kiraya verilmesine karar verilmiştir.¹¹⁷ Özellikle askeri yapılar ve daha sonra gerçekleştiri-

¹¹⁵ Ercüment İşleyen, "Çırağan Sarayının Dönüşü", *Milliyet*, 30 Mart 1992.

¹¹⁶ BCA, 030-18-11-10-37-18, 3 Ağustos 1924.

¹¹⁷ BCA, 030-18-11-10-40-9, 17 Ağustos 1924.

len Boğaziçi Köprüsü inşaatı sırasında sarayın arazisi büyük ölçüde bölünmüştür.

1927 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün İstanbul'u ilk ziyaretinde Beylerbeyi Sarayı kendisinin uğrak yerlerinden biri olmuştur. 3 Temmuz akşamı Beylerbeyi Sarayı'nın alt katını ve bahçesini gezen Mustafa Kemal, bundan üç gün sonra 6 Temmuz akşamı önce Küçüksu Kasrı'nı gezmiş, sonra tekrar Beylerbeyi Sarayı'na uğramıştır.¹¹⁸ Sarayı ve bahçesini gezen Mustafa Kemal'in bu sarayda kalma ihtimaline karşı gerekli elektrik tesisatının yaptırılması konusu arşiv belgelerine de yansımıştır.¹¹⁹

1930'lu yıllarda Beylerbeyi Sarayı, yabancı devlet adamlarının ağırlandığı bir konuk evi görünümündedir. 1934'te Türkiye'ye gelen İran Şahı Pehlevi, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından bu sarayda ağırlandı. Balkan Oyunları Festivali 1936 yılında Beylerbeyi Sarayı'nda düzenlenmiş, Mustafa Kemal o geceyi Beylerbeyi Sarayı'nda geçirmiştir.¹²⁰

Daha önce Beylerbeyi Sarayı'na ait kayıklardan işe yarayanların kayıkhaneye nakli ve işe yaramayanların arttırma ile satılması¹²¹ söz konusu iken, 1931 yılında bu defa "Beylerbeyi Sarayı'nda mevcut tarihi kıymeti haiz on adet kayığın Deniz Müzesi'nde mevcut diğer kıymetli merakib-i bahriyenin bulunduğu sundurmada hıfzı için Deniz Müze Müdürlüğüne devir ve teslimi"ne karar verilmiştir.¹²² 1951 yılında Beylerbeyi Sarayı müstemilatından olup yola katılan 2253 m²lik alanla çocuk bahçesine katılan 2160 m²lik arsanın ücretsiz olarak İstanbul Belediyesi'ne tahsisine karar verilmiştir.¹²³ 1952 yılında ise Beylerbeyi Sarayı yanında Hazine'ye ait Deniz Askeri Subay Okulu için gerekli görülen 1000 m²lik arazinin kullanımı Milli Savunma Bakanlığı'na terk ve tahsis edilmiştir.¹²⁴

Bazı arşiv belgeleri Beylerbeyi Sarayı'nın 1920-30'lu yıllardaki onarımlarına dair bilgiler vermektedir: 23 Haziran 1927 tarihli belge

118 Bakar, *age*, 22-23.

119 BCA, 030-18-11-26-55-10, 1927.

120 T. Cengiz Göncü, "Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Yerleşim Düzeni ve Kullanımı Üzerine İncelemeler", *Milli Saraylar*, S. 6 (2010), 41.

121 BCA, 030-18-11-12-60-11, 7 Aralık 1924.

122 BCA, 030-18-12-20-36-19, 31 Mayıs 1931.

123 BCA, 030-18-12-124-106-12, 14 Şubat 1951.

124 BCA, 030-18-12-129-59-4, 23 Temmuz 1952.

"Beylerbeyi Sarayına sancak gönderi rekzi, nöbetçi kulübesiyle bahçe kapısının tecdidi ve havuzdaki sandalın tamiri" hakkında bilgiler verir.¹²⁵ Yani tamiratlar erken dönemde başlamıştır. Daha kapsamlı onarımlar ise 1939'dan itibaren başlar. Milli Saraylar Arşivi'nde 1939 yılında Beylerbeyi Sarayı kapılarının,¹²⁶ 1941 yılında Beylerbeyi Sarayı'nın genel onarımına dair ayrıntılı belgeler vardır.¹²⁷ 1946 yılında Beylerbeyi Sarayı Ahır Köşkü başta olmak üzere deniz köşklerinin de tamir edildiği bilinmektedir. 1946 yılında Beylerbeyi Sarayı eşyaları tamir edilmiş, bahçe düzenlemeleri yapılmıştır.¹²⁸

1950 yılında çıkan bir haber Dolmabahçe Sarayı'nın müze olarak halka açılacağını yazarken, Beylerbeyi Sarayı'nın da resmi konuklara tahsis edileceğini belirtmektedir.¹²⁹ Örneğin 1951 yılında İstanbul'da Şale Köşkü'nde 40. Parlamentolar Birliği Konferansı düzenlenmiştir.¹³⁰ Davetlilerin tanışma toplantısı ise Beylerbeyi Sarayı'nda olmuştur.¹³¹ Söz konusu konferans için Beylerbeyi Sarayı'nda verilecek 'büfeli resmî kabul' arşiv belgelerine de yansımıştır.¹³² 1951 yılında İstanbul'a gelen Ürdün Kralı Abdullah, Mustafa Kemal'in ve Celal Bayar'ın kendisini misafir ettiği Beylerbeyi Sarayı'na ilişkin iyi hatıralarından bahseder.¹³³ 27 Nisan 1955'te Irak Ayan ve Mebusan Meclisi üyeleri Beylerbeyi Sarayı'nı ziyaret etmişlerdir.¹³⁴ 1956 yılında İstanbul'a gelen Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza ve eşi için İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı tarafından Beylerbeyi Sarayı'nda bir akşam yemeği düzenlenmiştir. İskender Mirza'nın ardından İstanbul'a gelen Libya Kralı İdris el Senusi için Başvekil tarafından Beylerbeyi Sarayı'nda bir resmî kabul verilmiştir.¹³⁵

1956 yılında yazar Asaf Hâlet Çelebi bir dergide Beylerbeyi Sarayı'na dair hatıralarını şöyle kaleme alır:

125 Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivi-Cumhuriyet (MSHHA.CMH), S. 55, 1927.

126 MSHHA.CMH-188 DJT, 23 Haziran 1939.

127 MSHH CMH.409-001, 1941.

128 MSHHA.CMH-71 DJT, 1946.

129 *Milliyet*, 19 Haziran 1950.

130 *Ayın Tarihi*, 31 Ağustos 1951.

131 *Ayın Tarihi*, 30 Ağustos 1951.

132 CMH-1061 DJT, 28 Ağustos 1951.

133 *Ayın Tarihi*, 26 Mayıs 1951.

134 BCA, 030-10-00-26-155-1, 1955.

135 age.

“Ben otuz dört senedir Beylerbeyi’nde oturmaktayım. Otuz dört sene o sarayın önünden geçip gittim. Martıların ve askerlerin oranın en sadık nöbetçileri olduğunu her gelişimde gördüm. Fakat bir kere olsun içini gezmek fırsatını bulamadım. Saray zaman zaman yenilendi, boyandı, canlandı. İçinde misafir hükümdarlar yatırıldı. Suvareler, balolar verildi. (...) En evvel Ojeni, sonra İran hükümdarı Nasıreddin Şah, Karadağ Kralı Nikola, Grandük Nikola, daha sonra yine bir sürü hükümdarlar burada birkaç gece geçirdiler. Beylerbeyi Sarayı o zaman bütün avizelerini ve ışıklarını yaktı; fakat bu misafirlerin gidişleriyle beraber yine sessiz, karanlık, taştan bir heyula olarak bütün yaz ve kış geceleri boğaz sularını bekledi. Zaman zaman hatırlanan Beylerbeyi Sarayı şehrin bir süsü, gezilmeyen bir müzesi idi. Saraylar, merasim günleri haricinde halka açılınca o da bu ikinci şekli daha benimsedi. İçinde dört asır Osmanlı padişahlarının oturdukları Topkapı Sarayı nasıl bir müze olduysa Beylerbeyi de öyle gayri resmi bir müze oldu. Vapurlarla kabile halinde gelen seyyahlara, hatta ilk mektep çocuklarına işgüzar hocalarının aklına esince kapılarını açıyor. Oraya da Dolmabahçe’de bulunan Saraylar Müdürlüğü bakıyor. Mütevazı bir kadrosu var. Kapısında daima nöbet bekliyen 22 muhafız askerle bir teğmen, dördü itfaiye vazifeli on iki bekçi ile bir bekçibaşı, iki polis, 8 bahçıvan ve bir de son zamanlarda verilen bir koruma ve ayniyat memuru bulunuyor.

(...) Saray yapıldığı zaman içine konulan eşyalar da muhakkak ki fevkalade şeylerdi. Avizelere dokunulmamış, fakat diğer eşyalara ne olmuş ki yerlerine adeta taklitler konulmuş anlayamadım. Autentique olarak bir tane Sultan Azizin koltuğu, bir masa ile birkaç parça eşya var. Bir kısım sonradan Yıldız’dan getirilmiş, hatta gayet âdi ve pek sonraları yapılmış bir mal olduğu görülen uzun bir yemek masasının etrafındaki meşin kaplamalı ve Hamid imzalı yemek sandalyeleri bile Yıldız Sarayı döküntülerinden. Buradaki büfe ve kontrbüfeler bile son derece bayağı. Hiçbir kıymetli vazo yok. Ancak üçüncü derecede Yıldız imalâthanesinin vazoları çıplak kalmasın diye öteye beriye serpiştirilmiş. Yine Yıldız’dan Sultan Hamid’in yazı masası, bilmem nereden Sultan Mecid’in tuğrasını taşıyan boş ve musiki aletlerini koymaya mahsus bir dolap getirilmiş. Şehsuvaroğlu’nun kitabında gördüğüm Ojeni’nin yatak odasını

beyhude aradım. Burada ne yatak mobilyaları kalmış, ne de ona benzer hiçbir şey. Zevksiz bir şekilde kenarlara dizilmiş kumaşları dökülmüş alçılı bir sürü iskemleler ve koltuklar. İyi olan bir tarafı varsa bu kumaşlar şimdi yeniden eski desenlere göre dokunuyormuş. Bu oda ile başka birisi daha kalmış. Onun da perdeleri ve koltuk kumaşları değişecekmiş. Eskiden Dolmabahçe Sarayı'nda Hereke'den gelen el tezgahlarında dokunurmuş; fakat şimdi Karamürsel yapıyormuş. Bütün bunları bekçibaşı Mustafa Kabadurmuş'tan öğreniyordum. Sultan Hamid'e ait yazıhaneyi gösterirken ufacık bir süsünün bulunmadığını görünce fena halde üzüldü. Sonra çekmecelerin birinde bularak yerine taktı. 26 seneden beri orada imiş. Her şeyi ayrı ayrı okşaya okşaya gösteriyor. Muhakkak ki her şey çok temiz, çok iyi bakıldığı belli oluyor. Açıkçası yine sarayın en faal, en esaslı, hatta ona dair en çok malumata sahip insanı da bu bekçibaşı. Acınacak bir şey daha varsa, Sultan Aziz'in pek büyük bir itina ile yaptırdığı hamamlardan birisi, bilmem hangi Avrupa hükümdarının ziyaretinde bozulup son derece âdi beyaz çinilerle döşeli, uydurma banyolu bir alafranga banyo odası haline getirilmiş. Bu kere de ondan biraz daha kaliteli olarak Sırp Kralı için de yine böyle uydurma bir şey yapılmış. Ne binanın iç ve dış ahengine, ne de en küçük bir zevk-i selim esasına uymayan bu sonradan sokmalar sarayın ihtişamını bozduğu gibi insana âdeta ürperti veriyor.

(...) Esasen geçen harbde kıymetli eşyalar, Anadolu içlerine götürüldüğü zaman bu eşyalar da, avizelere kadar götürülüp Kütahya'da bir camiin avlusuna yığılmış. Bereket versin yine de kazasız belasız getirilip yerlerine konabilmişler.¹³⁶

Bu hatıra, sarayların müzeye dönüştürülerek halka açılmasının önemini vurgulaması bakımından önemlidir.

Millet Meclisi Başkanlık Divanı'nın 10 Temmuz 1964 tarihli toplantısında, gözlerden uzak tutulan sanat hazinelerinden Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları'nın ziyarete açılması kararı alınmıştır. Bu kararın ardından 1964 yılında Beylerbeyi Sarayı ziyarete açılmış olmalıdır ki, bu tarihte saray ziyaretlerinden ücret alınmaya da baş-

136 "Asaf Hâlet Çelebi ve Beylerbeyi Sarayı'na Ziyareti", *Milli Saraylar*, S. 5 (2010), 155-161.

lamıştır. Sarayı ziyaret edenlerden alınacak ücret 10 kuruş olarak belirlenirken bu ücret sarayın tamamı için belirlenmiştir. Perşembe günleri halk günü olarak belirlendiğinden bu günlerde saray ziyaretinden alınacak ücret 3 kuruş olarak belirlenmiştir.¹³⁷ Ayrıca Pazartesi ve Salı günleri temizlik günleri olarak belirlenmiştir. Pazar günleri ve resmi tatil günlerinde ziyarete kapalı olan sarayın ziyaret gün ve saatleri şu şekildedir: “Çarşamba-Perşembe-Cuma-Cumartesi öğleden evvel 9.00-11; öğleden sonra 13.30-16.00.”

Dönem dönem davetlerin verildiği saray, 1966 yılında “Beylerbeyi Sarayında İlk Defa Bu Yıl Resepsiyon Verilecek” başlığıyla haber olmuştur. Haber şöyle devam etmektedir:

“TBMM Başkanlık Divanından gerekli müsaade sağlandığı takdirde, İstanbul Boğaziçindeki tarihi Beylerbeyi Sarayı, 20 Eylül salı akşamı, Fransa’nın ünlü gazete sahip ve yazarları ile Paris Televizyonu yöneticileri ve büyük iş adamlarından kurulu 100 kişilik bir grubun vereceği “resepsiyon” için, ilk defa “özel” olarak açılacaktır. 20 Eylül günü için özel bir uçakla İstanbulla gelecek olan grup, bir gece için, sadece Saray’a kira ücreti olarak 250 bin lira ödiyecektir.”¹³⁸

Beylerbeyi Sarayı 1964 yılında ziyarete açıldıktan sonra, 1968 yılında bazı endişelerle tekrar kapatılmıştır. Özellikle sarayın tesisatlarının yeterli ve güvenli olmamasından kaynaklanan problemler bu kararda etkili olmuştur. 1970’li yıllarda Beylerbeyi Sarayı’nın ziyarete kapalı olduğu bilinmektedir. Bu süre zarfında sarayın gerekli tesisatı yenilenmiştir. Bir ayağı Beylerbeyi Sarayı’nda olan Boğaziçi Köprüsü’nün inşa edilmesi de bu dönemdedir ve saray en büyük arazi kaybını bu dönemde yaşamıştır. Beylerbeyi Sarayı’nın setli bahçeleri; havuzları, limonluklarda yetiştirilen turfanda sebze ve meyveleleriyle, değişik türde hayvanları ile tarihe geçse de 1975 yılı öncesinde Boğaziçi Köprüsü’nün inşası sırasında set bahçeler de kısmen zarar görmüştür. Yine bu dönemde Beylerbeyi-Kuzguncuk yolunun tünel geçişinin kapatılmasıyla sarayın ulaşım düzeni değişmiştir.¹³⁹

137 BCA, 030-18-01-02-179-50-15, 24 Ağustos 1964.

138 Cumhuriyet, 27 Ağustos 1966.

139 Yasemin Acaralp, “Beylerbeyi Sarayı’nın Tarihi Bahçesi”, *Milli Saraylar*, S. 7 (2011), 49.

Beylerbeyi Sarayı dâhil olmak Milli Saraylara bağlı yapıların yangın ve korunma tesisi işleri 1973 yılında gündeme gelmiştir.¹⁴⁰ 1960'lı yılların sonundan beri süren onarım çalışmaları 1976'da bitmiştir.¹⁴¹ 1978 yılında İstanbul'daki sarayların halka açılması gündeme gelince Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş Beylerbeyi Sarayı da dâhil olmak üzere saraylarda incelemelerde bulunmuş ve 1979 yılında sarayların halka açılacağını bildirmiştir.¹⁴² Buna rağmen 1980 yılının başında "12 yıldır kapalı olan Beylerbeyi Sarayına elektrik kontağının neden olacağı tehlikelere karşı önlem olarak elektrik verilmediğini" bildiren bir haber çıkmıştır.¹⁴³ Yani saray bundan on iki yıl evvel kapatıldığı nedenden dolayı hala kapalıdır. Nitekim sarayın kapılarını yeniden açması ancak 3 Nisan 1983'te mümkün olabilmıştır.¹⁴⁴

Milli Saraylar Sempozyumu'nun 1984 yılında düzenlenmesinden sonra Beylerbeyi Sarayı'nın da makus talihi değişmeye başlamış ve öncelikle sarayın köprü yapımı sırasında zarar gören ünlü set bahçeleri onarılmıştır. Daha sonra Mermer Köşk ve Ahır Köşk'te süren onarımların 5 Temmuz 1985'te bitmesinin ardından sarayın bu kısımları da ziyarete açılmıştır. Saray içindeki Sarı Köşk ise yapılan onarımın ardından, önü çocukların sanat çalışmalarına, alt katı değişik gösterilere, üst katı ise ulusal ve uluslararası toplantılara ayrılacak şekilde yeniden hayata geçirilmiştir.¹⁴⁵ 1985 yılından sonra saraya olan ilgi artmıştır. Öyle ki, sarayın çevresi ve denizin pisliliği dahi dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın gündemine girmiştir. Dalan, Beylerbeyi Sarayı önünde denizdeki kirliliği görünce, "Yakında bunları yapanlara hesap sorulacak"¹⁴⁶ diyerek, denizi kirletenlerin cezalandırılacağını söylemiştir.

Saraya olan ilginin artmasının ardından, Beylerbeyi Sarayı 1987 yılında artık etkinlik haberleriyle gündeme gelmeye başlar:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Milli Saraylar Daire Başkanlığı 6-10 yaş grubu çocuklara, bu arada veli ve öğretmenlerine

140 BCA, 030-18-01-02-298-33-16, 11 Nisan 1973.

141 *Milliyet*, 22 Haziran 1976.

142 *Milliyet*, 20 Kasım 1978.

143 *Milliyet*, 17 Şubat 1980.

144 *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1983.

145 Sözen, *age*, 183.

146 *Milliyet*, 25 Haziran 1986.

tarihi çevreyi tanıtmak, çocukların tarih-doğa ilişkisini kurmalarını sağlamak, bilgi ve beceri kazandırmak amacıyla Beylerbeyi Sarayı ve İhlamur Kasrı'nda resim çalışmaları uygulamasını önümüzdeki günlerde başlatacak.¹⁴⁷

1997 yılında Şile Bezi Festivali'nin tanıtım toplantısı sarayda yapılmış ve bir defile düzenlenmiştir.¹⁴⁸ Bundan birkaç gün sonra "İstanbul'da son yılların en büyük balosu" diye adlandırılan "Çeçenistan'da savaştan etkilenen çocuklar" yararına bir balo düzenlenmiştir.¹⁴⁹ 2000'li yıllarda Beylerbeyi Sarayı festivallerde de yer almıştır. Örneğin İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (İKSV) düzenlediği "31. Uluslararası İstanbul Müzik Festivali'nin" açılışı Beylerbeyi Sarayı'nda yapılmıştır.¹⁵⁰ 2004 yılından itibaren sarayda saltanat kayıkları hizmete girmiş;¹⁵¹ yine aynı yıl Beylerbeyi Sarayı'nda ünlü Finlandiyalı mimar Alvar Aalto'nun (1898-1976) gezici sergisi açılmıştır.¹⁵² Beylerbeyi Sarayı 2000'li yılların başından itibaren düğünlere de ev sahipliği yapmaya başlamıştır. 2006 yılında sarayda beş yüz kişilik işadamlı, bürokrat ve devlet adamından müteşekkil gruba bir davet verilmiştir.¹⁵³ Bu tarz kültürel, sanatsal ya da bilimsel olmayan etkinliklerin günümüze daha yakın tarihlerde gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Bunlar müze için olumsuz gelişmelerdir. Bu olumsuzluk basına da yansımıştır: 2008'de Beylerbeyi Sarayı'nda yapılan bir düğünün ardından sarayın bahçesi "Masal Gibi Düğünden Geriye Bu Ayıp Kaldı" başlıklı fotoğraflarla verilmiş ve düğünün üzerinden iki gün geçmesine rağmen çöplerin toplanmaması eleştirilmiştir. Haberde geçen bilgiye göre saray organizasyonlar için kiralandığında, organizasyonun olduğu geceden temizlettirilerek sabaha temiz teslim edilmek şartı ile kiralanıyor olmasına rağmen bu düğünde buna riayet edilmemiştir.¹⁵⁴

Cumhuriyet dönemine devlet konukevi olarak başlayan, sonrasında uzun yıllar kapalı kalan ve 1985'te ziyarete açılan Beylerbeyi

147 Milliyet, 16 Haziran 1987.

148 Hürriyet, 17 Temmuz 1997.

149 Hürriyet, 28 Temmuz 1997.

150 Hürriyet, 6 Haziran 2003.

151 Hürriyet, 5 Mayıs 2004.

152 Hürriyet, 4 Haziran 2004.

153 Hürriyet, 10 Haziran 2006.

154 Hürriyet, 25 Ağustos 2008.

Sarayı, 2010 yılından beri düzenlediği söyleşiler, açılan geçici sergiler ve kafeteryası ile de pek çok insan için cazibe merkezi haline gelmiştir. Son yıllarda Beylerbeyi, devletin yüksek kademelerince konuk ağırlama ve toplantı mekanı olarak kullanılmakta ve organizasyonlar için kiralanabilmektedir. Halka açık olmasına rağmen, protokol ve organizasyonlar için kullanılması ve özellikle bu kullanımlarda sarayın ziyarete kapatılması, Beylerbeyi Sarayı'nın müzecilik misyonuna uygun olmayan bir uygulamadır.

5) Yıldız Sarayı

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, özellikle Sultan Vahdettin'den sonra boş kalan Yıldız Sarayı, Cumhuriyet döneminde pek çok kurum arasında bölünmüştür. Cumhuriyet'in ilânından sonra bir süre boş kalmış, bu arada bazen özel izinlerle gezilebilmiş; kütüphanesindeki değerli eserler Atatürk'ün emriyle İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne nakledilmiş, taşınabilir diğer eserler başka saraylara dağıtılmıştır.

Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarını, 1925 ve 1926 yıllarında ziyaret etmek isteyenler hakkında bazı arşiv belgeleri bilgi vermektedir. İngiliz Mümessili Sir Lindsey ve ailesi,¹⁵⁵ Türkiye'de bulunan Japon siyasi temsilcilerinin ileri gelen devlet adamları,¹⁵⁶ Amerikan Siyasi Mümessili Amiral Bristol'un eşi,¹⁵⁷ İsveç Sefiri Vallenberg,¹⁵⁸ İstanbul'da yaşayan Notre de Sion başrahibesini ziyarete gelen Fransız Generallerinden Paul Kalemon ve İtalyan eşrafından Madam Durini di Munza ve Mösyö Perti,¹⁵⁹ İsveçli ulemadan Prol-Vetter, Hâkim Beren Karuitch ve Mösyö Simonson,¹⁶⁰ Tokyo Darülfünunu Hukuk Fakültesi profesörlerinden Mösyö Makino ve ailesi,¹⁶¹ Sırbistan'ın meşhur tabiblerinden Milissavlevlitch ve Emekli Miralay R. Lioumovitch¹⁶² gibi isimler, bu dönemde sarayları ziyaret etmek için başvuruda bulunmuşlardır.

155 BOA, HR.İM 128.63, 8 Ocak 1925.

156 BOA, HR.İM 129-20, 15 Ocak 1925.

157 BOA, HR.İM 136-74, 24 Mart 1925.

158 BOA, HR.İM 149-33, 30 Haziran 1925.

159 BOA, HR.İM 178-88, 8 Mart 1926.

160 BOA, HR.İM 180-68, 24 Mart 1926.

161 BOA, HR.İM 176-84, 15 Şubat 1926.

162 BOA, HR.İM 216-22, 26 Nisan 1927.

10 Haziran 1925 ve 24 Temmuz 1930 tarihlerinde alınan Bakanlar Kurulu Kararı'yla Yıldız Sarayı'nın yalnızca Merasim Dairesi (Şale Köşkü) Milli Saraylar İdaresi'ne verilmiştir. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Şale Köşkü, gelen yabancıların hizmetine sunulmak ve aynı zamanda harap olmaktan kurtulup bakımının sağlanması için İstanbul Belediyesi'nce Yıldız Belediye Gazinosu'na çevrilmiştir. Belediye köşkü yılda 30 bin liraya Mario Serra adlı bir İtalyan'a kiraya vermiş, aynı zamanda Çırağan'ın otele dönüştürülmesi için de bu kişiyle anlaşma yapılmıştır. Şale bu yıllarda uluslararası bir gazino ve kumarhane olarak kullanılacak ve anlaşmaya göre Çırağan tamamlanana kadar Yıldız Sarayı'nın Merasim Köşkü bu işlevini sürdürecektir. Ancak söylendiğine göre Salih Bozok, Şale'de fazla miktarda para kaybedince Mustafa Kemal Atatürk devreye girmiş ve Mario Serra ile yapılan anlaşmalar iptal edilmiştir.¹⁶³

1930'larda Yıldız Sarayı kompleksi genel anlamıyla üçe bölünmüştür: Tepe kısmındaki yapılar öncelikle Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne tahsis edilmiş; 1946 yılında Harp Akademileri'ne devredilmiştir. 1978 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilen sarayda restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Kuzey kısımda kalan Şale Köşkü yani Merasim Dairesi Milli Saraylara bırakılmıştır. Sarayın koruluğu ve içinde yer alan Çadır ve Malta Köşkleri ise İstanbul Belediyesi'ne bırakılmıştır. 1940'ta Maliye Bakanlığı ile İstanbul Belediyesi arasında yapılan anlaşma ile Çırağan Sarayı'nın arka bahçesi ve Yıldız Sarayı'nın üst platformu da bu alana dâhil edilmiş ve böylece bugün Yıldız Parkı adıyla anılan bahçe oluşmuştur. Buna karşılık koru 1980'lere kadar ihmal edilmiştir. 1979'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu belediyeyle anlaşma yaparak köşkleri onarmış, parkın bakımını yapmıştır.¹⁶⁴ Yine de 1940'lı yıllarda Yıldız Parkı'nın düzenlenmesi olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır: "Yıldız Parkı'nın bir saray kulları veya kumarhane esirleri geçidi olmaktan kurtularak bir ahali gezeneği haline sokulması şehircilik ve halkçılık bakımından olduğu kadar sıhhat ve içtimai muavenet meselesi itibarile de övgü ile anılacak başarılardandır" diyen Refik Halid Karay, bu tutumun bir örneğidir.¹⁶⁵

¹⁶³ Yıldız Sarayı Şale Kasrı Hümayunu, 64-65.

¹⁶⁴ Çelik Gülersoy, "Yıldız Parkı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7 (1994), 520.

¹⁶⁵ Tan, 31 Mayıs 1943.

Yıldız Sarayı büyük bir komplekstir ve müze olarak kullanılan bölümleri dışında kalan ve çeşitli kurum ve kuruluşlara hizmet veren yapıları basından takip etmek güçtür. Ayrıca yine çeşitli nedenlerle yok olan ve saray sınırları dışında kalan yapıları da vardır: Acem Köşkü, elektrik fabrikası, itfaiye lojmanı gibi hizmet yapıları; Şeyh Zafır Külliyesi, Ertuğrul Camii; saraya bağlı bendegân ve vezir köşkleri gibi...

Sarayın güvenliğinin sağlanması için inşa edilen kışlalardan Ertuğrul Kışlası 1958'deki imar düzenlemeleri esnasında yıktırılmıştır. Günümüze ulaşan Orhaniye Kışlası ve Balmumcu Kışlası saray duvarının dışında yer almaktadır.¹⁶⁶ 1897 Yunan Harbi şehit ve yetimleri için yaptırılmış olan sergi binası da yanarak ortadan kalkmıştır.¹⁶⁷ 1978 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilen ve bu zamana kadar Harp Akademileri'nce kullanılan Yıldız Sarayı'nın kültür ve sanat sitesine dönüştürüleceği ise ilk kez dönemin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı tarafından duyurulmuştur: "Yıldız sarayı ve bahçesi, halka açık bir kültür sitesine dönüştürülecektir. 1600 dönümlük bu sahanın sanat müzesi ve galerisi, tiyatro müzesi, konser ve konferans salonu olarak kullanılacağı bildirilmiştir."¹⁶⁸ Bu duyurunun ardından kaleme alınan bir yazıda "Yıldız Sarayı'nın bir kültür ve sanat merkezine dönüştürülmesi, ne hoş ama boş bir düştür, ne de yalnızca iyi niyetten öteye gitmeyen bir istek" denmekte ve saray birimlerinin nasıl kullanılacağına dair bilgi verilmektedir.¹⁶⁹ 1985 yılında açılışı yapılan Yıldız Sarayı Tiyatro binasının bu tarihten itibaren festival ve etkinliklerde kullanıldığı basından anlaşılabilmektedir. Aslında bu yıllarda yabancı devlet adamlarının ve özel izinle gelenlerin de sarayı ziyaret edebildiği bazı haberlerden anlaşıyor.¹⁷⁰ Devlet adamlarının Yıldız Sarayı'na yönelik ilgisi ise 1990'larda başlamıştır. İlk kez dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren 1989 yılında Yıldız Sarayı'ndaki restorasyon çalışmalarını yerinde inceleyerek, bir an önce bitirilmesi için emir vermiştir.¹⁷¹ Aynı yıl belediyeye ait güzel sanatlar ve marangozhane binaları, İstanbul Şehir Müzesi ve Uluslararası Sanat Galerisi'ne dönüştürülmüştür.

¹⁶⁶ Bülent Bilgin, "Yıldız Sarayı", TDVİA, c. 43 (2013), 543-544.

¹⁶⁷ Afife Batur, "Yıldız Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7 (1994), 526.

¹⁶⁸ *Milliyet*, 21 Mayıs 1978.

¹⁶⁹ *Milliyet*, 28 Mayıs 1978.

¹⁷⁰ *Milliyet*, 26 Eylül 1985.

¹⁷¹ *Milliyet*, 4 Temmuz 1989.

Kültür Bakanlığı'na bağlı bir müze olarak hizmet veren ve ziyarette açık olan Yıldız Sarayı bugün Büyük ve Küçük Mabeyn Köşkleri, Ada Köşkü, Limonluk, Cihannüma Köşkü, hamam ve tiyatro binalarından oluşmaktadır. Harem daireleri ise ziyaret edilememektedir. Yıldız Sarayı bu haliyle 1994 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır. Sultan II. Abdülhamit döneminde bugün müze olan yapının yine aynı hizmet için kullanıldığı bilinmektedir. Müzede sergilenen eserlerin bir kısmı Topkapı Sarayı'ndan devralınmıştır. Yine müze içinde kalan ve bugün bazı etkinliklerle ismini duyduğumuz tiyatro binası ise yanındaki Gedikli Cariyeler Dairesi'nin Sahne Sanatları Müzesi olarak düzenlenmesiyle ayrı bir özellik kazanmıştır. Başta 1937 yılından beri kullanımında olan Çukur Saray olmak üzere, Damatlar Dairesi, Harem İkinci Avlu binaları, Şehzade Köşkleri, Hünkar Dairesi, Yaverler Dairesi, Agavat Dairesi, Kiler-i Hümayun gibi bölümleri Yıldız Teknik Üniversitesi'ne bağlıdır. Çit Kasrı, Set Köşkü, Yaveran ve Bendegan Dairesileri IRCICA tarafından; Dış Karakol ve Arabacılar Dairesi çeşitli vakıflar tarafından; Arabalık, Eczane ve çevresi Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından; Orhaniye Kışlası I. Ordu Merkez Komutanlığı tarafından; Yıldız Parkı Malta ve Çadır Köşkleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kullanılmaya devam etmektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti tarafından inşa edilen saraylar, yalnızca idare merkezleri değildir; aynı zamanda devletin sanat, kültür ve mimari anlayışlarını yansıtan; sosyal ve siyasal olarak devleti simgeleyen birer merkezdirler. Yeni kurulan Cumhuriyet idaresi, Osmanlı Devleti'nin bu merkezlerini göz ardı etmemiş, bu yapıların nasıl kullanılacağına dair çeşitli yollar aramıştır. Topkapı Sarayı, müze olarak daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında düzenlenirken, Dolmabahçe Sarayı devlet tarafından kullanılmaya devam etmiştir. Cumhuriyet'e enkaz olarak ulaşabilen Çırağan Sarayı, uzun bir bekleme döneminin ardından lüks bir otel olarak turizmin hizmetine açılmıştır. Beylerbeyi Sarayı devlet konukevi olarak kullanılmış; müze olmasından sonra da resepsiyon ve organizasyonlar için kullanılmaya devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir bölümü Harp Akademileri'ne, diğer bölümleri farklı kurum ve kuruluşlara bırakılan Yıldız Sarayı ise devletin ihtiyaç duyduğu şekilde bölünmüştür.

Sarayların müzeye çevrilmesi, bu suretle halka açılması, ziyaret edilebilir halde olması önemlidir. Her şeyden önce bu yapıların olduğu haliyle korunması Cumhuriyet öncesi döneme sahip çıkılmasıdır, bu kültürün öğrenilme ve öğretilmesine imkan tanınmasıdır. Halkın eğitimi, zevk ve beğenisinin artması için aynı zamanda sosyal birer mekan olan müzeler, sarayları değerlendirmenin en işlevsel yolu olsa bile, yeni kurulan ve ekonomik açıdan ciddi sıkıntılar içinde bulunan bir devletin bu yapıları restore etmesi, koruması, ziyarete açık hale getirmesinin zor bir süreç olduğunu ve imkanlar gerektirdiğini kabul etmek gerekir. Ayrıca devlet yeni konferans ve sergi salonlarına, otellere, yeni kurulan kurumların kullanacağı yapılara da ihtiyaç duyuyordu ve var olan mimari yapılar bu işlevler için de kullanılabilir durumdaydı.

Sonuç olarak Cumhuriyet idaresi daha ilk yıllarından itibaren sarayları korumaya özen göstermiştir ancak özellikle 1950'lerden itibaren Osmanlı kültürüne duyulan ilginin artması, 1980'lerden itibaren müzeciliğin gelişmesi ve bu alanda yetişen uzmanların faaliyetleri ile saray-müzelere olan ilgi de artmıştır. Bugün geline nokta kültür politikalarında kendilerine yer bulan saray-müzeler, her geçen gün daha fazla ilgiyle karşılanmakta ve korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına önem verilmektedir.